

Gemeente
Amsterdam

De achterkant van Amsterdam

Een verkenning van drugsgerelateerde
criminaliteit

Pieter Tops
Jan Tromp

De achterkant van Amsterdam

Een verkenning van
drugsgelateerde criminaliteit

Pieter Tops
Jan Tromp

Met medewerking van Nikita Rombouts
en Judith van Valkenhoef

Amsterdam,
augustus 2019

Inhoudsopgave

- 3__ **1. Vooraf**
- 6__ **2. Drugs in Amsterdam: een korte voorgeschiedenis**
 - 6 Knooppunt en marktplaats
 - 7 Waarom Amsterdam?
 - 9 Van traditionele naar ondermijnende criminaliteit
- 10__ **3. Drugs in Amsterdam: de stand van zaken**
 - 11 Drugsgebruik
 - 13 Productie en handel
 - 15 Wat Amsterdam minder is
- 17__ **4. Drugs in Amsterdam: de soorten**
 - 17 Cocaïne
 - 19 Synthetische drugs
 - 22 Cannabis
 - 24 Nepdope
 - 25 Normalisering
 - 26 Niet de drugs, maar financiële stromen
- 28__ **5. Hoe slaan drugsgelden neer?**
 - 28 De criminele business zelf
 - 30 De contante bestedingen
 - 33 Het 'alledaagse' witwassen
 - 34 Naar het buitenland
 - 36 Vastgoed
- 40__ **6. Wat doet de drugseconomie met de stad?**
 - 40 Individuele effecten
 - 42 Sociale effecten
 - 44 Systeemeffecten
- 47__ **7. Wat te doen?**
 - 47 In het sociale leven
 - 49 Op de markt van het vastgoed
 - 51 Onder overheden
 - 53 In het hart van het drugsbeleid
- 55__ **8. Balans**
 - 59 Schriftelijke bronnen
 - 64 Verantwoording

1 — Vooraf

De burgemeester spreekt van 'zorgelijke signalen'. Ze rept van 'een dreigende ontwrichting van het openbare leven' in Amsterdam. Ze wil de komende jaren 'bij voorrang' aandacht voor drugsgerelateerde zaken die 'de maatschappelijke vrede bedreigen'. De 'weerbaarheid' van de stad tegen ondermijning dient te worden versterkt.

Wat is er aan de hand in Amsterdam? In dit verkennende onderzoek hebben we getracht te achterhalen wat bekend is van de drugswereld in Amsterdam. Hoe ziet die wereld er uit? Hoeveel geld gaat er in om? Wat zijn de effecten daarvan? Welke impact heeft de drugscriminaliteit op Amsterdam en zijn omliggende gemeenten (want voor criminelen tellen gemeentegrenzen niet)? Wat kunnen we op basis daarvan adviseren?

We hebben vooral geprobeerd enig zicht te krijgen op de omvang van de drugsgerelateerde geldstromen om vervolgens de vraag te stellen hoe dit criminele vermogen neerslaat in de stad. Wie profiteert daarvan, hoe ondermijnt dat maatschappelijke structuren en verhoudingen (economisch, sociaal, bestuurlijk), waar tast het de integriteit van de stedelijke samenleving aan?

Het ruime begrip ondermijning heeft in zijn kern betrekking op het verzwakken, het misbruiken en het ontwrichten van maatschappelijke structuren. Het uit zich in een verstrengeling van onder- en bovenwereld waarbij de macht van het criminele geld zich soms op letterlijk moorddadige wijze laat voelen. Vaker is die verstrengeling veel minder zichtbaar en moeilijker grijpbaar. Daardoor ontstaan er als het ware parallelle samenlevingen, hetgeen onder andere de vraag opwerpt: van wie is de stad nu eigenlijk?

Ondermijnende criminaliteit kent veel verschijningsvormen, zoals mensenhandel en arbeidsuitbuiting, milieucriminaliteit, wapenhandel, illegaal gokken en zorgfraude. In Nederland – en ook in Amsterdam – zijn de drugsproductie en -handel de motor van deze ondermijnende criminaliteit, vooral vanwege de grote sommen geld die er in deze wereld omgaan en die ergens terecht moeten komen.

Voor deze verkenning hebben we kennis genomen van beschikbare gegevens van met name de politie en de belastingdienst, en daarnaast van wetenschappelijk onderzoek. Ook hebben we gebruik gemaakt van berichtgeving in media; vooral Het Parool is vaak goed ingevoerd.

We hebben in de wintermaanden en het voorjaar van 2019 intensieve gesprekken gevoerd met meer dan zestig personen uit relevante sectoren (bestuur, politie, Openbaar Ministerie (OM), Belastingdienst, zorg en financiële sector). Wat is er bij hen bekend? De afgelopen maanden hebben we deze vraag aan velen gesteld en ons is vooral gebleken dat heel veel mensen bezorgd zijn en op een concreet antwoord wachten.

Vrijwel iedereen vindt vanuit zijn dan wel haar invalshoek dat Amsterdam een reëel probleem heeft. Dat probleem is samen te vatten als: er bestaat in de stad een geld gedreven, criminele schaduwwereld gebaseerd op handel in en gebruik van drugs waarin honderden miljoenen, zo niet miljarden omgaan.

Vanuit de eigen aard moet ondermijnende activiteit het hebben van het verborgene. Niettemin, wat ons bijna voortdurend trof, was dat onze gesprekspartners vanuit de eigen professie wel de signalen onderkennen, maar geen beeld hebben van het totaal. Er is de anekdote, niet de tabel.

We stellen dan ook vast dat er nood is aan empirische data in Amsterdam. Vrijwel alle autoriteiten hebben een zwakke informatiepositie over de drugseconomie en de drugsriminaliteit. Voor de Amsterdamse politie heeft de aanpak van drugs nauwelijks prioriteit gehad de afgelopen decennia (alleen de uitwassen, in de vorm van liquidaties krijgen volop aandacht). Het OM concentreert zich op afzonderlijke strafdossiers en niet op onderliggende structuren. De Belastingdienst is amoreel (kijkt dus niet waar het geld vandaan komt) en is terughoudend in het delen van informatie met anderen. De gemeente is vooral geïnteresseerd in de gebruikerskant en de terugdringing van overlast.

In dit verhaal gaan wij in op de huidige stand van zaken en proberen zo een globaal beeld te schetsen van de problematiek. We hebben gefragmenteerde kennis uit een scala aan deelsectoren ingewonnen en bijeen gebracht, op grond waarvan een beeld ontstaat dat dus zeker nadere invulling behoeft, maar dat tegelijkertijd een harde vaststelling wettigt: drugsgerelateerde criminaliteit heeft in Amsterdam in vergaande mate vrij spel. Het heeft veelal onderhuids een ontwrichtende werking op de stad, financieel en sociaal. Dit roept pregnante vragen op, niet alleen over wie de baas is in de stad, maar ook over wat voor stad en wat voor samenleving men wil zijn.

We hebben onze analyse van de drugscriminaliteit in Amsterdam uitgevoerd op verzoek van het gemeentebestuur. Ondertussen is, in april 2019, het programma *De weerbare stad* van de gemeente Amsterdam verschenen, waarin ons verkennend onderzoek ook is aangekondigd.

De totstandkoming van onze analyse en die van het gemeentelijk programma zijn aparte trajecten geweest. In *De weerbare stad* concludeert het gemeentebestuur dat het slachtoffer van ondermijning de Amsterdamse samenleving zelf is. Ook wij komen aan het eind van onze verkenningstocht tot de slotsom dat Amsterdam met een wezenlijk en omvangrijk probleem te maken heeft.

Er is dan ook alle reden om na deze verkennende ronde een aantal onderwerpen verder uit te diepen. Aan het eind zullen we daar suggesties voor doen.

Pieter Tops

Jan Tromp

2 — Drugs in Amsterdam: een korte voorgeschiedenis

Knooppunt en marktplaats

Amsterdam is vooral een belangrijke marktplaats voor de (internationale) handel in drugs, al vanaf de jaren zeventig. De stad is een 'brandpunt' van georganiseerde criminaliteit in Nederland, constateerden Fijnaut en Bovenkerk in 1996 in hun rapport ten behoeve van de Parlementaire Enquêtecommissie Opsporing (p.7). De drugshandel is daarin verreweg de belangrijkste activiteit, zo vulden zij aan (p.45). Groothandelaren uit alle windstreken komen in Amsterdam hun waren aanbieden of opkopen via talloze nationale en internationale vertakkingen.

In de stad en ommelanden opereerden volgens Fijnaut en Bovenkerk naast een belangrijk aantal Hollandse criminele groepen ook Italianen met maffiose connecties, vertegenwoordigers van de Colombiaanse kartels, Chinese misdaadbendes, internationaal opererende Israëlische drugscriminelen, Turkse drugsfamilies met een front hier en een thuisfront aan de kust van de Egeïsche Zee (p.45). Anno 2019 is die stand van zaken in grote trekken nog steeds herkenbaar, zij het dat sommige criminele groeperingen door andere zijn vervangen of aangevuld. Chinese criminelen zijn bijvoorbeeld minder prominent aanwezig, terwijl Marokkanen, Antillianen en Albanen veel sterker in beeld zijn.

Het rapport van Fijnaut en Bovenkerk kwam hard aan in Amsterdam en heeft geleid tot een reeks van maatregelen, met name door toedoen van het roemruchte Van Traa-team. Er werd een Wallenproject ontwikkeld en een Van Traa-project (Huisman e.a., 2005). De aandacht voor de integriteit van het gemeentebestuur nam toe, misbruik van gemeentelijke vergunningen werd bestreden. Ook groeide het besef dat misdaadgroeperingen geen greep mochten krijgen op de aanleg van de Noord-Zuidmetrolijn. Uiteindelijk is uit dit alles de Bibob-wetgeving voortgekomen (Fijnaut, 2010).

Het waren vroege vormen van bestuurlijke aanpak van georganiseerde criminaliteit. Het hield het gemeentebestuur relatief schoon. Maar voldoende om de criminele

drugswereld terug te dringen was het niet, ook al omdat na de parlementaire enquête wel de opsporingsmethoden van de politie aan banden werden gelegd, maar niet extra werd geïnvesteerd in terugdringing van de georganiseerde misdaad.

Waarom Amsterdam?

Waarom is Amsterdam marktplaats in drugs? Huisman en anderen vatten de antwoorden op deze vraag handzaam samen in een publicatie uit 2003. Het zijn factoren die nog altijd tellen.

Amsterdam kent een goede infrastructuur die de logistiek van criminele processen ondersteunt. Amsterdam heeft goede verbindingen, in de lucht, over zee en over de weg. Amsterdam kent een omvangrijke financiële infrastructuur die de verplaatsing of besteding van grote sommen geld vergemakkelijkt. Internationale contacten zijn er volop aanwezig, hawala bankieren is er sterk ontwikkeld. Amsterdam is een global city, waarin mensen uit alle delen van de wereld naast elkaar hun weg kunnen vinden. Het maakt Amsterdam aantrekkelijk als permanente of tijdelijke vestigingsplaats voor buitenlandse criminelen (Engelsen, Albanen). In het uitgaansleven zijn tal van sociale gelegenheden waar men elkaar betrekkelijk ongemerkt kan ontmoeten. Met de ontwikkeling van telematica is de stad al vroeg het informatietijdperk binnengetrepen. De voortreffelijke digitale infrastructuur is ook voor criminelen interessant (denk aan Dark Web en cryptovaluta).

De cultuur van openheid en tolerantie is een voornamelijk factor. Amsterdam verwierf zich in de jaren zestig en zeventig nationaal en internationaal een reputatie als kosmopolitische, vrije stad. Vormen van normafwijkend gedrag werden in ruime mate gedoogd. Fijnaut en Bovenkerk schreven in 1996: 'Amsterdam is de stad waar je naar toe gaat voor onconventioneel entertainment. Amsterdam wordt niet geassocieerd met werken, zoals Rotterdam. In Amsterdam ga je uit, het is *fun*. Kermis in Amsterdam' (Fijnaut en Bovenkerk, 1996, p.21).

In die cultuur van openheid is ook een basis gelegd voor de ontwikkeling van georganiseerde misdaad in de stad. Wat begon als een wereld van *flower power*, werd voor een deel een omvangrijke en keiharde drugsmarkt (Fijnaut en Bovenkerk, 1996, p.20/ 21).

In het centrum van Amsterdam, en met name in het Wallengebied, trad een verdichting op van deze verschijnselen. Tien jaar na de parlementaire enquête-Van Traa verscheen in 2007 een gemeentelijke nota waarin werd geconcludeerd dat in het Wallengebied de infrastructuur van raambordelen, coffeeshops en horeca een permanente

aanzuigende werking heeft op de criminaliteit. Ook toen werd in het gebied al veel geld verdiend met illegale of half-legale activiteiten. De overheid nam preventieve en repressieve maatregelen, constateerde de nota, maar was tegelijkertijd medeverantwoordelijk voor de infrastructuur door bijvoorbeeld coffeeshops toe te staan, die een afzetkanaal vormen voor de georganiseerde criminaliteit. Aan harddrugs ontbrak het evenmin. Achter een groep zichtbare kleine dealers verscholen zich, aldus de nota, de onzichtbare 'echte dealers'. Genoemd werden onder meer Turken, Colombianen en de Hells Angels.

Grenzen aan de handhaving heette dit gemeentelijk verhaal uit 2007 en de kern ervan was dat met alleen een handhavingsbeleid de problematiek niet was terug te dringen. Er moest in de criminogene infrastructuur worden ingegrepen.

Dit gebeurde in twee projecten. Het ene heette *Emergo*, het liep van 2007 tot 2012 en was gebaseerd op intensieve samenwerking tussen gemeentelijke organisaties, opsporingsinstanties en de nationale overheid in de aanpak van criminele machtsposities (Projectgroep *Emergo*, 2012). Het tweede project, *1012*, concentreerde zich op de infrastructuur die criminelen de ruimte bood voor hun activiteiten. Hier ging het dus om een indirecte aanpak van criminaliteit: bordelen en coffeeshops moesten worden vervangen door hoogwaardige horeca en andere functies. De leiding van '1012' lag niet bij de criminaliteitsbestrijders van de gemeente, maar bij vastgoed specialisten en planologen van het Projectmanagementbureau.

Al snel werd gemorrelt aan de uitgangspunten van het project. Mede uit financiële overwegingen – gebiedsverbetering via aankoop van vastgoed is erg duur – schrapte de gemeente belangrijke delen van *1012*. Een bijkomend punt van kritiek was dat de Wallen zouden 'vertrutten'. Zo ebde de politieke steun voor het project langzaam weg, de bestuurlijke grondleggers van de aanpak (Cohen en Asscher) verdwenen van het lokale toneel en de financiële crisis deed de rest.

Deze gang van zaken illustreert een hardnekkig Amsterdams fenomeen, namelijk een gebrek aan standvastigheid en duurzaamheid: 'Amsterdam heeft een probleem met volhouden', zo verwoordde een van onze gesprekspartners het.

In 2016 verscheen een kritisch rapport van de Amsterdamse Rekenkamer over het *1012*-project. Er was onvoldoende inzicht verworven in de omvang van de mensenhandel op de Wallen en de criminele netwerken waren niet uit de buurt verdwenen. Hoewel ook op dit rapport weer kritiek te leveren is, lijkt het erop dat het een nieuw bewustzijn op gang heeft gebracht voor de wenselijkheid van een *1012*-project. We komen hier later op terug.

Van traditionele naar ondermijnende criminaliteit

Het is de verdienste van Fijnaut en Bovenkerk dat zij midden jaren negentig voor het eerst een omvattende schets hebben gegeven van georganiseerde misdaad in Amsterdam. Zij hanteerden een 'klassieke' definitie van georganiseerde misdaad: groepen van personen plegen uit winstbejag op een systematische wijze misdrijven met ernstige gevolgen voor de samenleving. Ze trachten op allerlei manieren hun illegale optreden af te schermen tegen gericht optreden van de overheid, in het bijzonder door geweld of dreiging met geweld dan wel door intimidatie en corruptie (1996, p.6).

Georganiseerde criminaliteit in Amsterdam had tot in de jaren negentig nog slechts in hoofdzaak betrekking op de levering van illegale goederen en diensten, met name rond de drugshandel. Het manifesteerde zich dus voornamelijk nog in 'traditionele vormen', zoals Fijnaut c.s. stellen. Hier en daar werd via drugshandel verkregen illegaal vermogen geïnvesteerd in onroerend goed, maar overwegend ging het nog om 'begunstiging van traditionele activiteiten'. Er was al wel sprake van een voorzichtige omslag naar een meer 'eigentijdse gedaante': de illegale penetratie en manipulatie van legale sectoren van economische bedrijvigheid, zoals de bouw, de textiel en de afvalverwerking. Maar veel stelde het nog niet voor. Fijnaut: 'Wat dit betreft zag de situatie in Amsterdam rond 1990 er nog heel anders uit dan die van New York in deze jaren.' (p.46).

Die 'eigentijdse gedaante' staat inmiddels op de voorgrond en wordt nu 'ondermijnende criminaliteit' genoemd. Daarvoor is niet de mate van georganiseerdheid van de criminaliteit de relevante factor (waarover in de jaren negentig verhitte debatten werden gevoerd). Bepalend voor ondermijning is de vraag naar de effecten van georganiseerde misdaad op de samenleving. Wat doet het met de maatschappij? Ondermijnende criminaliteit duidt dan op criminaliteit die de legale en beoogde werking van het samenlevingssysteem aantast (NSOB, 2016).

Georganiseerde criminaliteit is de oorzaak en ondermijning van de samenleving is één van de effecten – en niet per se het door de criminelen beoogde resultaat. Ze zijn niet per se uit op maatschappelijke ontwrichting, maar dit kan wel het gevolg zijn van hun handelen. Denk vooral aan de aantrekkingskracht die uitgaat van de enorme sommen geld die met drugscriminaliteit te verdienen zijn. Dat een parallel financieel en sociaal systeem de maatschappij ontwrict, mag dan niet het beoogde doel zijn, het is wel de uitkomst.

Deze invalshoek, toegespitst op financiële stromen rond de drugswereld, staat centraal in onze analyse.

3 — Drugs in Amsterdam: de stand van zaken

Anno 2019 is Amsterdam behalve een handelscentrum ook een stad waarin veel drugs gebruikt worden. De stad kent een libertaire cultuur van drugsgebruik, waarin het alledaagse leven van zijn alledaagsheid wordt ontdaan. De stad ontleent er deels zijn nationale en internationale reputatie aan. Het massale drugstoerisme op de Wallen is er de meest pregnante manifestatie van. De ruim 150 coffeeshops in Amsterdam oefenen een sterke aantrekkingskracht uit op buitenlandse toeristen. In het uitgaansleven is het gebruik van synthetische drugs als xtc, amfetamine en NPS uitbundig. Uit de analyse van rioolwater blijkt dat in Amsterdam per dag bijna vier kilo versneden cocaïne wordt gesnoven. Dit omvangrijke gebruik schept zijn eigen criminogene infrastructuur, ook omdat de drugs getransporteerd en gedistribueerd moeten worden. Het dagelijkse handelsverkeer om te voorzien in de behoeften van lokale gebruikers en toeristen, is intensief.

Amsterdam is in meerdere betekenissen de hoofdstad van een land dat draaischijf is in de internationale wereld van de drugsproductie en de drugshandel. In de productie van cannabis en vooral synthetische drugs bekleedt Nederland op Europees en wereldniveau een topospositie. Daarnaast is Nederland een belangrijk doorvoerland voor cocaïne en NPS (Nieuwe Psychoactieve Stoffen). In deze overwegend op export gerichte criminele drugswereld gaan miljarden om.

Drugsstromen en financiële stromen zijn zeker internationaal betrekkelijk los van elkaar georganiseerd. In Amsterdam met zijn sterke financiële infrastructuur wordt onderhandeld over drugspartijen die elders hun bestemming vinden. Een groot deel van die voor de export bestemde drugspartijen bereikt Amsterdam helemaal nooit. Zo komt veel cocaïne Nederland binnen via de havens van Antwerpen en Rotterdam en wordt het van daaruit gedistribueerd. In de organisatie van de internationale distributiestromen en in de financiële stromen die daarmee gegenereerd worden, spelen Amsterdamse criminelen dan weer een belangrijke rol.

Naast de klassieke Hollandse netwerken zijn nieuwe criminele netwerken ontstaan, die doorgaans als Mocromaffia worden aangeduid. Het is een misplaatste betiteling,

omdat de netwerken niet alleen uit Marokkaanse Amsterdammers bestaan maar ook uit andere etnische groepen en omdat het niet om een klassieke maffiaorganisatie gaat. Zoals de voormalige Amsterdamse hoofdcommissaris Aalbersberg zei: 'Cocaïne vormt de gelegenheid voor deze criminelen. Met een enorm ondernemerschap, met een enorme kans om snel veel geld te verdienen en iedereen bij je vandaan te slaan. Maar waar de maffia nog in staat is om een structuur aan te brengen, zijn dit losse elementen. Eigenlijk is dit erger.' (NRC, 13 april 2018). Een deel van die Amsterdamse criminelen woont inmiddels niet meer in Amsterdam, maar in andere landen zoals Dubai, Marokko, Spanje en Zuid-Amerika. Via deze landen investeren zij een belangrijk deel van het geld dat zij met hun criminele activiteiten hebben verdiend in nieuwe projecten.

Deze brede vertakking van de drugs wereld wijst er op dat de problematiek niet alleen vanuit de stad Amsterdam is aan te pakken; actieve betrokkenheid van de centrale overheid is nodig, ook al omdat langs die weg mede de onmisbare internationale dimensie van het beleid kan worden ontwikkeld.

Drugsgebruik

Over de omvang van het drugsgebruik weten we het een en ander uit de Amsterdamse gezondheidsmonitor. Het is het gezondheidsonderzoek dat regelmatig door de GGD onder volwassen Amsterdammers (van 19 tot en met 64 jaar) wordt gehouden, voor het laatst in 2016 (GGD Amsterdam, 2016).

In 2008 had 17 procent van de volwassen Amsterdammers 'in het laatste jaar' cannabis gebruikt, in 2016 was dit gestegen naar 21 procent. Elf procent van de volwassen Amsterdammers had in 2016 'in de laatste maand' cannabis gebruikt; dit zijn ongeveer 60 duizend mensen. Het cannabisgebruik in Amsterdam is hoger dan in de andere grote steden in Nederland.

Ook het aandeel van de volwassen Amsterdammers dat in het laatste jaar harddrugs had gebruikt was gestegen: van tien procent in 2012 naar 17 procent in 2016. Het harddrugsgebruik 'in de laatste maand' was verdubbeld: van vier procent in 2012 naar acht procent in 2016, ongeveer 41 duizend mensen. De meest gebruikte harddrugs waren xtc, cocaïne en amfetamine.

De Gezondheidsmonitor is gebaseerd op enquêtes onder burgers. Bekend is dat onderschatting van de problematiek kan optreden vanwege non-respons, geheugen-bias en onderrapportage (NDM, 2018, p.50).

Naast de Gezondheidsmonitor is er het Antenneonderzoek, verricht door het Bonger Instituut voor Criminologie in opdracht van Jellinek Preventie. Het bericht jaarlijks over trends op de Amsterdamse drugsmarkt. Het richt zich specifiek op middelengebruik van jongeren en jongvolwassenen in de hoofdstad. Het is vooral gericht op het uitgaansleven; toeristen vallen buiten het onderzoek. Aan het onderzoek zijn geen gegevens over de absolute omvang van het drugsgebruik in Amsterdam te ontleen, maar verder bevat het een schat aan informatie over ontwikkelingen rondom drugsgebruik in Amsterdam in allerlei subculturen. Men zou willen dat ook de achterkant van deze wereld, de criminele wereld van productie en handel, zo goed in kaart gebracht was.

In het Antenneonderzoek 2017 lezen we dat wat betreft de algemene drugstrends in het Amsterdamse uitgaansleven stimulantia als xtc, cocaine en amfetamine nog steeds leidend zijn, maar ook onderling inwisselbaar (Nabben e.a., 2018, p.198). De keuze voor een van deze middelen wordt bepaald door het (feest)moment en de setting. Het gebruik van narcosemiddelen (zoals ketamine, lachgas en GHB) bevindt zich weliswaar op een lager niveau, maar behoort in veel netwerken wel tot het vaste drugsrepertoire. Cannabis is iets minder populair dan in het verleden, maar nog altijd heeft 43 procent van het uitgaanspubliek in de laatste maand cannabis gebruikt. Met name in kwetsbare jeugdgroepen is sprake van een intensief gebruik (pag. 200).

We hebben langs enkele lijnen geprobeerd een beredeneerde taxatie te maken van de waarde van het drugsgebruik in Amsterdam. Dit blijkt maar zeer beperkt mogelijk. Het hardste cijfer waarover we beschikken komt van de Belastingdienst. Amsterdam telt 167 coffeeshops. Zij vallen onder verschillende behandelingen. Het segment dat tot het midden- en kleinbedrijf wordt gerekend, heeft een jaarlijkse omzet van tenminste 150 miljoen. De omzet van het segment dat valt onder grootondernemingen is ons niet bekend.

Op basis van rioolwateronderzoek moet het cocaïneverbruik een omzetwaarde vertegenwoordigen van tenminste 75 miljoen, maar aan dat onderzoek kleven beperkingen.

Voor de synthetische drugs is het niet mogelijk tot een betrouwbare schatting te komen. Een vingeroefening rondom het Amsterdam Dance Event leidt alleen voor dat festival tot een omzet van tenminste 5 miljoen aan gebruik van drugs, waarvan een deel synthetische.

Over de hoeveelheid geld die in totaal met de verkoop van 'nepdope' is gemoeid, is niet veel bekend. Nepdopedeaars zelf geven aan dat zij enkele honderden euro's per avond kunnen verdienen.

Productie en handel

Over de andere kant van de markt, de productie, de handel en de export weet men in Amsterdam weinig. Hoeveel drugs van welke soort worden per jaar in Amsterdam bijvoorbeeld in beslag genomen? Men weet het niet. Landelijk maakt het WODC jaarlijks een inventarisatie. Voor het WODC is het elke keer opnieuw bijna een *mission impossible* om tot een redelijk betrouwbaar beeld te komen. Gegevens worden niet verzameld of worden door verschillende diensten op uiteenlopende manieren bijeengebracht en zijn daardoor niet met elkaar te rijmen (zie WODC, 2016).

Politie, justitie en gemeente geven zonder mankeren toe dat men een slechte informatiepositie heeft over de vraag hoe de drugsmarkt in Amsterdam is georganiseerd, hoe groot die markt is, wie de aanvoer en export organiseert, hoeveel gebruikt wordt op de festivals van de stad, hoeveel brommerbewegingen of taxiritten nodig zijn om die schaduw economie soepel te laten functioneren. Het is zoals één van onze gesprekspartners constateerde: 'Als je het weet, kan je nooit meer doen alsof je het niet weet. Dan ben je namelijk medeverantwoordelijk voor het probleem.'

De politie is vooral gericht op de bovenkant van de drugsmarkt. In de jaren negentig waren dat de 'Hollandse netwerken' en de Turkse heroïnebandes. Nu is dat de internationale handel in cocaïne, waarin Amsterdamse (samen met Utrechtse) criminelen een hoofdrol spelen en waarin honderden miljoenen, zo niet miljarden omgaan. Mede daardoor is de cocaïnewereld sterk met grof geweld en liquidaties verbonden. In de aanpak en opsporing van liquidaties is de Amsterdamse politie relatief succesvol, zeker sinds zij de beschikking heeft over ontsleutelde gegevens uit de PGP-telefoons van betrokken criminelen en over verklaringen van kroongetuigen. Soms zijn er speciale projecten, zoals rond Albanese criminelen (13Eagle Eye).

Naarmate men echter lager in de drugswereld komt, zeg maar afdaalt naar Amsterdams straatniveau, wordt de informatiepositie beperkter. Die wereld heeft weinig aandacht van de autoriteiten gekregen. Prioriteitstelling, capaciteitstekort, acceptatie van drugsgebruik, het zijn allemaal redenen die daarin een rol hebben gespeeld (overigens vaak tot teleurstelling en irritatie van medewerkers 'op de werkvloer'). 'Handhaving van kleine drugsdelicten heeft niet veel prioriteit gehad in de laatste jaren in Amsterdam. (...) We weten dat we op een dead end zitten. Het loopt uit de hand', aldus voormalig politiechef Aalbersberg (NRC, 13 april 2018).

Dealers, dat wil zeggen de mensen die de drugs bij de gebruikers afleveren, zijn er in Amsterdam in alle soorten en maten en van verschillende komaf, meldt het Antenneonderzoek 2017 (Nabben e.a., 2018, p.181). Amsterdammers kopen hun

drugs overwegend via vrienden in hun eigen netwerk (*social dealers*) of bij thuisdealers en bezorgers, 'die vaak in dienstverband werken' (p. 181). De Amsterdamse drugsmarkt past zich al een aantal jaren aan de innoverende technologie aan: drugsmenu's worden verstuurd via WhatsApp, bestellingen geplaatst via een encrypted *privnote*, die na lezing wordt vernietigd.

De drugsbranches zijn steeds meer met elkaar verweven, althans in de micro-distributie: een toenemende groep bezorgers verkoopt 'alles'. Zij versturen soms hele lijsten via een appje of een sms.

Volgens het Antenneonderzoek 2017 merken portiers bij de clubs de laatste jaren meer bedrijvigheid op straat van dealers en runners die clubbezoekers proberen te paaieren (Nabben e.a., 2018, p.182). Vooral de populaire avonden waarop toeristen soms gratis naar binnen mogen, zijn in trek bij jonge straatdealers (van 18 tot 25 jaar). Portiers veronderstellen dat veel toeristen hun drugs op straat en in de buurt van clubs kopen. Dealers werken daar graag in groepsverband (p.183).

Op de vraag hoeveel dealers, runners en bezorgers er zijn, is geen antwoord te geven. Informatie is niet bekend. Evenmin op de vraag bij wie en waar deze leveranciers hun drugs halen, en wat het betekent om 'in dienstverband' te werken. Dit deel van de Amsterdamse drugsmarkt heeft juist voor het dagelijkse leven van veel mensen een grote betekenis. De leveranciers houden hier interessante verdiensten aan over. Er gaat een sterke aantrekkingskracht vanuit op allerlei mensen die niet als vanzelf tot de criminele drugs wereld behoren.

Bekend is de zaak rond harde-kern-Ajax-supporters uit het toen beruchte vak 410 in de Amsterdam Arena. De zaak speelde van 2010 tot 2013. Onder leiding van Ajax-hooligan Daan en zijn vriendin Tamara werd een bezorgdienst van drugs gerund. Zij hadden mensen 'in dienst' en werkten met roosters en volgens bepaalde schema's. Kwam er een bestelling – via een werktelefoon – dan ging één van de koeriers die op dat moment dienst had op pad. Samen stuurden Daan en Tamara de koeriers – allen bekenden uit de harde kern van Ajax – aan. De drugs zouden ook verkocht zijn in het supportershok, op de tribune en op feesten van Ajax-supporters. Later werden Daan en Tamara in België op productie van synthetische drugs betrapt. Zij werden verschillende keren tot gevangenisstraf veroordeeld, uiteindelijk in 2016 tot vijf en 3,5 jaar (Parool, 26 februari 2016).

Wat Amsterdam minder is

Minder dan andere steden is Amsterdam in Europa een *aanvoerpunt* van drugs, ook niet van cocaïne, zoals de Rotterdamse en Antwerpse haven dat wel zijn. Dat wil niet zeggen dat die aanvoer helemaal afwezig is. Schiphol is natuurlijk berucht vanwege de 'bolletjesslikkers', en ook op andere manieren komen via de luchthaven illegale drugs Nederland binnen. In een zaak die speelde van 2017 tot 2019 werden door de Koninklijke Marechaussee op Schiphol in totaal 14 mensen aangehouden. De verdachten konden met hun Schipholpas het beveiligde deel van de luchthaven betreden en waren daardoor in staat om koffers van vliegtuigen uit Zuid-Amerika en Afrika te onderscheppen en door te geven aan handlangers (Parool, 19 februari 2019). Hoeveel drugs op deze manier via Schiphol het land zijn binnengesmokkeld, is onbekend. En de Amsterdamse haven is inzake drugsinvoer wellicht minder prominent dan die van Rotterdam en Antwerpen, helemaal schoon zal zij niet zijn; van enig serieus onderzoek is ons evenwel niets bekend, niet in de haven zelf en ook niet in het (Oostelijke) havengebied.

Ook als *productielocatie* van cannabis en synthetische drugs legt Amsterdam vermoedelijk minder gewicht in de schaal dan andere gebieden in Nederland. In 2018 zijn in de politie-eenheid Amsterdam-Amstelland (dus inclusief de randgemeenten) 206 hennepkwekerijen opgerold (op een totaal van ongeveer vierduizend in Nederland is dit zo'n vijf procent, zie Politie, 2018). Er wordt in Amsterdam geen grote prioriteit toegekend aan het oprollen van hennepkwekerijen. Opvallend is bijvoorbeeld dat een hennepscan van het RIEC Amsterdam-Amstelland uit 2016 informatie bevat over alle gemeenten in het gebied, behalve over Amsterdam (RIEC, z.j.). Waarom Amsterdam niet heeft meegedaan, vermeldt het rapport niet.

Ook laboratoria voor de vervaardiging van synthetische drugs worden in Amsterdam niet veel ontdekt. In 2018 werden in Amsterdam en omgeving slechts drie labs of opslagplaatsen en vier dumpingplaatsen aangetroffen (ERISSP, 2019). Het merendeel van de opslaglocaties en labs wordt aangetroffen in het Zuidelijke deel van Nederland.

Wel zijn er in Amsterdam zogenaamde cocaïnewaterijen, in de eerste vier maanden van 2019 waren het er al acht. Het gaat om cocaïne die vóór transport is vermengd met een andere stof, van spijkerbroeken en vruchtensappen tot plastic korrels en kolen. Het maakt het vervoer van de cocaïne goedkoper en minder riskant. In de waterij in het land van aankomst wordt de cocaïne dan teruggewonnen. Dat gaat niet zonder slag of stoot. Het wassen van de in cocaïne gedrenkte stoffen vergt grote hoeveelheden aceton. De aceton wordt verhit; de dampen die daarbij vrijkomen zijn brandgevaarlijk. Vorig jaar werden in heel Nederland 28 cocaïnewaterijen aangetroffen waar brand was ontstaan.

We vatten deze paragraaf samen. Amsterdam en ommelanden zijn geen gebied waar op grote schaal drugs worden geproduceerd. Die productie vindt vermoedelijk elders plaats. Zo komt een deel van de voorraad van Amsterdamse coffeeshops uit de kop van Noord-Holland en worden synthetische drugs vooral in het Zuiden van Nederland vervaardigd. Ook is Amsterdam minder een plek waar grote stromen drugs Nederland worden binnengesmokkeld; in dat opzicht zijn Rotterdam en Antwerpen belangrijker, hoewel Schiphol – en wellicht ook de Amsterdamse haven en het havengebied - kwetsbare plaatsen blijven.

Amsterdam en omgeving zijn vooral een marktplaats en een gebruikersplaats. Als marktplaats van internationale en nationale drugshandel spelen Amsterdamse criminelen een hoofdrol; het is een handel van honderden miljoenen, zo niet van miljarden. Ook als gebruikersplaats is Amsterdam belangrijk; er worden veel drugs gebruikt, dat heeft een sterke aantrekkingskracht op toeristen en er gaat veel geld in om.

Hieronder gaan we kort op afzonderlijke drugssoorten in.

4 — Drugs in Amsterdam: de soorten

We hebben nu gezien dat Amsterdam (en omgeving) een belangrijke plaats is voor de handel in allerlei soorten drugs en dat er relatief veel drugs worden gebruikt. We hebben ook gezien dat op een aantal punten de informatiepositie van de overheid tekort schiet. Maar wat weten we wel? In deze paragraaf zullen we kort op de afzonderlijke drugssoorten ingaan. We maken daarbij steeds een onderscheid tussen handel en gebruik.

Cocaïne

De cokehandel en de liquidaties zijn nauw met elkaar verbonden. In de cocaïne is het meeste geld te verdienen en valt dus ook het meeste af te rekenen, letterlijk en figuurlijk. Sinds 2014 zijn enkele tientallen mensen geliquideerd in Amsterdam; in 2018 waren het er acht, volgens opgave van de politie. De Amsterdamse politie beschouwt het als haar grootste probleem, de liquidaties op straat en de vergismoorden. Het is de meest zichtbare aantasting van de rechtstaat. De 'onderwereldvete' waar dit allemaal uit voortvloeit, is inmiddels in verschillende boeken gedocumenteerd (Laumans en Schrijver, 2014 en 2019, Vugts, 2014 en 2017).

De organisatie van cocaïne-transporten is een miljardenindustrie waarin Amsterdamse criminelen tot de grote spelers behoren. De politie kent de top die bestaat uit ongeveer twintig clusters van maximaal vijf personen. Er is niet zo iemand als in de klassieke Italiaanse maffia: een capo di tutti capi. Tussen de clusters bestaan geen hiërarchische relaties; ze zijn flexibel en werken op ad hoc basis samen. De politie spreekt van 'complexe adaptieve netwerken'. Het bemoeilijkt de opsporing in hoge mate. Sommige personen uit deze netwerken hebben vermogens van honderden miljoenen en enkelen worden verondersteld miljardair te zijn. Deels hebben zij hun eerste stappen gezet in de cannabis- of xtc-handel, in de jaren negentig, maar velen hebben relatief recent een snelle opmars gemaakt in de cocaïnewereld. Nu maken ze deel uit van internationale cocaïne-kaartels. Amsterdam is van oudsher plek van ontmoeting, ofschoon tegenwoordig de locaties diverser zijn (Politie Amsterdam,

z.j.). Dubai, Brazilië en de Dominicaanse Republiek zijn trefpunten, naast communicatie via het internet. Ook Suriname blijft een belangrijke rol spelen .

Men komt bij elkaar om partijen coke te organiseren vanuit Zuid-Amerika; er moet geïnvesteerd worden in zendingen van wel duizenden kilo's. Wie met 10 duizend euro komt aanzetten, krijgt de vraag wat hij komt doen. De deelnemers aan het transport hebben een groot kapitaal opgebouwd, waarin miljoenen omgaan. De drugs komen doorgaans niet naar Amsterdam. De stad is het zakelijk centrum; de overslag en het vervoer gebeuren elders.

Nederland is de Europese draaischijf voor de handel in cocaïne en andere drugs en Amsterdam blijft een aantrekkelijke ontmoetingsplaats voor criminelen, zo meldt ook het Trendbeeld 2019 van de Politie Eenheid Amsterdam (p.5). Een interessant recent voorbeeld is te vinden in de verklaringen van Giuseppe T., een spijtoptant van de Italiaanse maffia. Hij was tussen 2003 en 2015 betrokken bij de handel in grote partijen cocaïne voor de 'Ndrangheta, een van de Italiaanse maffiaorganisaties. Hij schetst een beeld van Amsterdam als knooppunt in de cocaïnehandel, waarbij hijzelf op en neer pendelde tussen Zuid-Amerika en Amsterdam. Elke drie à vier maanden kwam een partij van 2000 kilo binnen, die over diverse groepen verdeeld werden. De drugs lagen in dit geval verstopt in bewaakte appartementen in Amsterdam en omgeving (Parool, 13 april 2019). Uit een rapport uit 2016 bleek dat de handel in verdovende middelen veruit de belangrijkste activiteit van maffia-organisaties in Nederland is (Projectgroep Cerca Trova, 2016). Volgens een voor dit rapport geïnterviewde maffia-expert van Europol, krijgen jonge mannen uit Napels en omgeving bijvoorbeeld een weekendje Amsterdam aangeboden, inclusief heenvlucht en zakgeld. Vervolgens krijgen ze een personenauto te leen die ze naar Napels moeten rijden en waarin verdovende middelen verstopt zitten (p.53) .

Tegelijkertijd is de cocaïnewereld een dynamische wereld, die voortdurend verandert. Zo laat een aantal kopstukken van de Nederlandse cocaïnewereld zich nauwelijks meer op Nederlands grondgebied zien, maar sturen ze via afgeschermd communicatie de markt nog wel steeds aan, tot liquidaties aan toe. Daarnaast hebben bepaalde groepen, met name Albanen, de Nederlandse criminelen niet meer nodig voor de drugsroutes uit Zuid-Amerika; die bestieren zij nu deels zelf.

Voor cocaïne is Amsterdam dus een marktplaats, een draaischijf in wijdvertakte, internationale netwerken. Daarnaast is de stad ook een gebruikersmarkt, voor de lokale bevolking en voor de toeristen.

Volgens het Antenneonderzoek 2017 gebruikte 39 procent van het uitgaande publiek in Amsterdam het laatste jaar cocaïne (= recente gebruiker). Op de uitgaansavond zelf

gebruikte 10 procent van de uitgaanders cocaïne. In 2017 lag het gebruik van cocaïne tijdens het uitgaan op vrijwel hetzelfde niveau als in 2013 (Nabben e.a., 2018, p.202).

Het onderzoeksinstituut KWR ontwikkelt een meetmethode om uit monsters van het rioolwater af te leiden hoeveel men op een bepaalde locatie snuift, slikt en rookt. De methode is in ontwikkeling (zie verderop), maar is inmiddels door het Europese Agentschap voor Drugs en Drugsverslaving (EMCDDA) geaccepteerd als een manier om de omvang van drugsgebruik in kaart te brengen. In het Amsterdamse water hebben de onderzoekers de sporen gevonden van ruim twee kilo zuivere cocaïne per dag, die in versneden vorm goed is voor circa vier kilo. De straatwaarde van een gram versneden cocaïne ligt op 50 euro. Per dag wordt in Amsterdam dus voor zo'n 200 duizend euro weggesnoven, ervan uitgaande dat de KWR-gegevens correct zijn. Het is ongeveer 75 miljoen per jaar.

De cocaïne wordt doorgaans door koeriers per scooter, auto of taxi bij gebruikers afgeleverd. In 2016 onderzocht de Amsterdamse politie zo'n dealernetwerk van Marokkaanse verdachten; in de 'werktelefoon' van deze verdachten stonden de namen van 269 klanten, voornamelijk uit het centrum.

Volgens het Antenneonderzoek zijn er weinig klachten over wat in dit onderzoek de 'bezorgdiensten' van cocaïne worden genoemd (p. 183). De bezorgers zijn meestal binnen een half uur ter plekke; ze zijn de hele week bereikbaar. Alleen in de weekenden kan de bezorgtijd wel eens oplopen. Bestelde cocaïne heb je in Nederland vaak sneller in huis dan een bestelde pizza, zo meldde het Global Drugs Survey in 2018 (GDS, 2018).

De kiloprijzen ('groothandel') zijn volgens een ingewijde uit het Antenneonderzoek gezakt van 35 duizend euro in 2014 naar gemiddeld 25 duizend euro in 2017. De doorsneegebruiker merkt daar vooralsnog weinig van en betaalt nog steeds tussen de 50 en 70 euro per gram, soms 80 euro (in 2017). Geschat wordt dat de gemiddelde verkoper een winstmarge heeft van 10 euro per gram en dat deze vanwege de gedaalde cocaïneprijzen mogelijk is gestegen (Nabben e.a., 2018, p.185). Dit betekent dat de gezamenlijk dealers in 2018 op cocaïne een winst behaalden van tenminste 15 miljoen euro (als we uitgaan van de KWR-rioolgegevens zoals hierboven weergegeven).

Synthetische drugs

De productie van synthetische drugs concentreert zich in het zuiden van het land. Nederland is op dit gebied, zo weten we, een toproducent op wereldniveau.

Er is sprake van een miljardenindustrie. Vanouds bestaan goede verbindingen tussen de zuidelijke pillenboeren en criminele netwerken in het westen van Nederland (Tops, e.a., 2018). Amsterdammers beschikten altijd al over internationale contacten, vooral in Groot-Brittannië en de Verenigde Staten. De Brabanders maken daar gebruik van en ook de Amsterdammers kunnen een flinke winst opstrijken.

In een recent onderzoek verwoordde een Brabantse synthetische drugs crimineel de samenwerking als volgt: 'Daar komen de buitenlandse klanten. De hoofdstad. Die mensen die wat willen hebben, die worden daar opgevangen en die komen het in Brabant halen. In Brabant komen bijna geen toeristen.' (Tops en Van Valkenhoef, 2018) Het ging hier niet om gebruik, maar om grootschalige handel.

Een ander vertelt hoe hij in de syndru wereld begon: 'Dus ja die (syndruman) verkocht tabletten en hij reed heel veel op en neer naar Amsterdam. Dus elke keer als we op en neer reden naar Amsterdam kreeg ik wat voor het rijden.' (Tops en Van Valkenhoef, 2018) Hoe groot op dit moment de internationale handelsmarkt in synthetische drugs is vanuit Amsterdam, is niet bekend.

Amsterdam is een interessant afzetgebied voor synthetische drugs. Xtc en speed zijn partydrugs voor de ruim 150 dancefestivals die jaarlijks in de hoofdstad gehouden worden en de ongeveer 75 drukbezochte danslocaties (Nabben e.a., 2018, p.27). Hoeveel pillen gaan daar rond? Lastige vraag. De autoriteiten hebben geen idee. Duidelijk is wel dat de vraag naar synthetische drugs zeer gevarieerd is. Een bezoeker van het Amsterdam Dance Event vertelt hoe zij de festivaldagen doorkomt:

'Woensdag naar het Metropole Orkest in de Melkweg en een dj uit Canada groeten. Door naar een club om te netwerken met een jointje en coke. Slapen. Donderdagmiddag barkeeper tot middernacht. Tussenstop thuis, beetje speed, door naar de Wallen en daarna afspraak in een bar met vriend in Oost. Vrijdagochtend naar huis. Slapen. Vrijdagmiddag naar een lezing in the city over techno, kunst en filosofie.'s Avonds door naar club Tokyo dance op uitnodiging Japanse dj. Alles gedaan: snuifje coke, lijntje speed en tussendoor nakkies ketamine. Geen ecstasy. In de dagen daarna nergens meer zin in. Tussendoor nog flyer en dingen regelen voor clubs. Zaterdagochtend car to go naar huis. Slaapje, want nog wazig van de ketamine. Zaterdagmiddag afgesproken in club met Belgische vrienden. Beetje speed erbij want "inkakken is bijnakken". Naar huis, slapen en zondagochtend weer werken achter de bar. Daarna door naar andere club. Maandagochtend weer thuis.' (Nabben e.a., 2018, p.30).

Laten we eens een vingeroefening doen.

Het Amsterdam Dance Event (ADE) is het grootste festival van de stad, met zo'n 370 duizend bezoekers. Zorginstellingen zeggen als vuistregel te hanteren dat ongeveer zeventig procent van de bezoekers tot de gebruikers behoort, ga voor ADE voorzichtigheidshalve uit van zo'n 250 duizend mensen die drugs gebruiken. In de wereld van dance en hiphop wordt vermoeidheid bestreden volgens het beginsel 'inkakken is bijknakken', zagen wij hierboven. Een volgende ronde, een volgende drug. Een andere vuistregel wil dat ongeveer een derde van het budget van 100 euro per persoon (voor toegang, vertering, reizen etc.) aan drugs wordt besteed (Aldridge, 2013). Ga voorzichtigheidshalve uit van één vijfde, van twintig euro. Het betekent dat alleen op ADE een omzet aan drugs wordt bereikt van vijf miljoen euro. Waar blijft dat geld?

Tussen 2011 en 2017 is elk jaar meer xtc aangetroffen in het Amsterdamse rioolwater (KWR, 2019). Het vloeit voort uit een stijgend mdma-gehalte per pil en, in algemene zin, uit een omvangrijker gebruik, zoals ook het Trimbosinstituut constateert (Trimbos, 2019). Net als in de voorgaande jaren werd in 2017 in Nederland het hoogste gebruik van xtc van heel Europa geconstateerd, met Amsterdam als koploper in een lijst van 73 Europese steden (KWR, z.j.).

Wij hebben met behulp van de KWR-rioolwater analyse van 2018 gepoogd om een taxatie te maken van de omvang van het synthetische drugsgebruik in Amsterdam. Dat blijkt lastig. In de eerste plaats is het ingewikkeld om hoeveelheden drugsafval in het rioolwater om te zetten naar gebruikte drugs. Daarnaast zijn kanttekeningen te plaatsen bij de gebruikte meetmethoden. Zo zijn het aantal metingen en de tijdstippen waarop zij gehouden worden, het aantal sensoren en de plaats in het riool waar zij worden neergehangen, de omvang en turbulentie van het rioolwater, allemaal factoren die voor het eindresultaat relevant zijn en waarvan de invloed nog verder onderzocht moet worden. Zo tasten we in de bepaling van de omvang van het synthetische drugsgebruik in Amsterdam nog enigszins in het duister. Verder dan de uitspraak dat het waarschijnlijk om enkele tientallen miljoenen gaat als we XTC, amfetamine en methamfetamine bij elkaar optellen, kunnen we op dit moment niet gaan. De methode van de rioolwateranalyse is beloftevol, maar heeft nog verdere ontwikkeling en uittesten nodig.

Het Antenneonderzoek stelt dat xtc onder uitgaand publiek het populairste middel is: 66 procent gebruikte het laatste jaar (= recente gebruiker) en ook met enige regelmaat. Afgezien van alcohol is xtc dan ook nog steeds het belangrijkste genotmiddel tijdens het uitgaan. Amfetaminegebruik volgt op enige afstand: 31 procent van de uitgaanders heeft recent (= laatste jaar) amfetamine gebruikt. 'De vlakke roeseffecten en de ongecompliceerde energie van amfetamine maken het middel vooral populair bij begin-twintigers die stevig uitgaan en ook vaak festivals bezoeken,' aldus het onderzoek (Nabben e.a., 2018, p. 202).

Net als cocaïne worden ook synthetische drugs – waaronder veel meer soorten vallen dan alleen xtc en amfetamine – onder gebruikers verspreid via dealers en bezorgers. In het Antenneonderzoek staan interviews met enkele van hen. Een dealer betaalt bij een grotere hoeveelheid 1,70 euro per xtc-pil en verkoopt deze voor vijf euro per stuk aan klanten en voor drie euro aan vrienden. Een ander weet te vertellen dat dealers op festivals 15 euro voor een pil vragen aan toeristen bij een inkoopprijs van rond de twee euro per pil. Een derde zit nog dichterbij de bron en betaalt voor een hoog gedoseerde pil (260 mg) maar 55 eurocent. (Nabben e.a., 2018, p.186).

Cannabis

Anno 2019 telt Amsterdam 167 coffeeshops, waarvan 92 in het stadsdeel Centrum en 35 in het postcodegebied 1012. Gemiddeld trok een coffeeshop in het centrum in de (koude en relatief rustige) maanden van maart en april 2016 meer dan zes duizend bezoekers per week, uiteenlopend van drie duizend bezoekers in de kleinste tot twaalf duizend in de grootste coffeeshop; sommige bezoekers kwamen meermaals per week (Korf e.a., 2016, p. 97).

Opnieuw een kleine vingeroefening. Als elk van die gemiddeld zes duizend bezoekers één gram hennep koopt (à raison van ongeveer 10 euro per gram), dan is de jaaromzet voor de coffeeshops een kleine 300 miljoen; koopt men twee gram hennep dan ligt die omzet al rond de 600 miljoen, etc. Alleen in het stadsdeel Centrum. Maar we weten natuurlijk niet hoe realistisch deze veronderstellingen zijn.

De meeste coffeeshophouders kennen niet de oorspronkelijke leverancier van hun waar. De aanvoer, onder andere uit de kop van Noord-Holland of uit Brabant, verloopt via tussenpersonen. Coffeeshops mogen een voorraad aanhouden van maximaal 500 gram. Het verhoudt zich slecht tot de constante vraag van de lange stoet drugstoeristen.

Volgens berekeningen van SEO Economisch Onderzoek, gelieerd aan de Universiteit van Amsterdam, is het aantal toeristen in Amsterdam in de periode tussen 2005 en 2016 gegroeid van ongeveer 10,9 miljoen tot circa 17,9 miljoen. Hoeveel procent daarvan bezoekt een coffeeshop? In het Bezoekersonderzoek Metropool Amsterdam van Amsterdam Marketing uit 2012 noemt 16,5 procent van de ondervraagden 'coffeeshops of softdrugs' de voornaamste reden om naar Amsterdam te komen. In datzelfde onderzoek zegt maar liefst 35 procent van de ondervraagden dat zij ook daadwerkelijk een coffeeshop bezocht hebben. Het onderzoek zegt niet of zij daar ook iets gekocht hebben. Een deel van de toeristen komt niet uitsluitend voor softdrugs naar Amsterdam. Maar toch, coffeeshops zijn een toeristentrekker voor Amsterdam en buitenlandse toeristen zijn een belangrijke inkomstenbron voor coffeeshops.

In het Bezoekersonderzoek Metropool Amsterdam uit 2016 is niet meer gevraagd naar de belangstelling voor coffeeshops of softdrugs. Volgens een woordvoerder zou het sociaal wenselijke antwoorden opleveren. De meest recente cijfers dateren dus uit 2012.

Koeriers verzorgen het vervoer van de kwekerijen en *safehouses* naar de coffeeshops. Het is een linke klus. Regelmatig worden koeriers overvallen. Er wordt zelden of nooit aangifte gedaan. Een aantal coffeeshophouders beschermt het vervoer door gebruik te maken van auto's met dubbele wanden. In 2016 zijn in een korte periode tien coffeeshops beschoten. Tegenwoordig worden handgranaten ingezet als dreigement tegen coffeeshops en shishalounges; in 2017 zijn zes granaten aangetroffen in Amsterdam, in 2018 is dat aantal gestegen naar 18 granaten (Gemeente Amsterdam, 2019) Een enkele keer heeft de politie verdachten aangehouden. Consequent zwijgen zij over de vraag wie opdrachtgever is.

Zoals eerder vermeld, weten we van de Belastingdienst dat coffeeshops die gerekend worden tot het midden- en kleinbedrijf een jaarlijkse omzet kennen van 150 miljoen. De grootondernemingen onder de coffeeshops vallen hier buiten. Hoe bij de Belastingdienst de verhouding tussen kleine en grote cannabisondernemingen is, hebben wij niet kunnen achterhalen, maar er zijn in het centrum van de stad cannabis-lokale met een jaarlijkse omzet van tien en zelfs twaalf miljoen euro. Bij de 150 miljoen moet worden aangetekend dat dit de opgave is van de coffeeshophouders zelf. Hun omzet is voor de fiscus niet voor honderd procent te achterhalen, omdat men geen inzage heeft in de inkoop en de inkooprijzen; bij de illegale leveranciers kan geen boekencontrole worden gedaan. De Belastingdienst is sterk afhankelijk van de partners in RIEC-verband om de aangifte op fiscale merites te beoordelen. Het moet niet verrassen als de werkelijke omzet van coffeeshops uit het segment van het midden- en kleinbedrijf aanzienlijk groter is dan de 150 miljoen waarmee nu wordt gerekend.

Coffeeshops hebben een vergunning nodig, zoals alle horeca. Politie, justitie en gemeente zijn ervan overtuigd dat dikwijls een ander aan de touwtjes trekt dan de vergunninghouder. Exploitanten worden consequent onderzocht op criminele antecedenten en andere veiligheidsrisico's. Deze uitbaters worden volgens de regels van de Bibobprocedure gescreend. Maar zo'n toets geldt niet voor de eigenaar van het pand en voor de financiers die erachter schuil gaan, ook al wordt meer dan in het verleden gelet op mogelijke constructies met stromannen.

In 2011 sloot voormalig burgemeester Van der Laan een deal met de toenmalige minister van Justitie Opstelten. Toeristen mochten de coffeeshops blijven bezoeken, maar de stad zou dan wel moeten voldoen aan een 'afstandscriterium': geen

coffeeshops die minder dan 250 meter verwijderd zijn van middelbare scholen of mbo. Sindsdien zijn er enkele tientallen coffeeshops gesloten, maar het zogeheten i-criterium, met de i van ingezetenen, gold niet voor de hoofdstad. Het bevestigde de zelf verkozen status van Amsterdam als het brandpunt van drank & drugs & rock&roll. Het versterkte de aanwezigheid van ongebreideld drugstoerisme.

Volgens het Antenneonderzoek 2017 zijn ruim vier op de tien uitgaanders (43 procent) huidige blower (= laatste maand). Op de uitgaansavond zelf blowde een vijfde (20 procent). Ten opzichte van 2013 bleef het aandeel huidige blowers bijna gelijk. In alle kwetsbare jeugdgroepen wordt (flink veel) cannabis gebruikt. Professionals die met deze jongeren werken, vinden dat veel jeugdige blowers de risico's van frequent blowen onderschatten en tijd verliezen bij het maken van belangrijke keuzes in hun leven door hun blowgedrag (Nabben e.a, 2018, p. 200).

Nepdope

De verkoop van nepdope is al jaren een plaag in de binnenstad. Het is een bron van inkomen voor honderden dealers. Per avond varieert de opbrengst van enkele honderden tot soms wel duizend euro. De dealers verkopen gemalen stophoest en paracetamol als cocaïne en ook wel vermalen tl-buis. Wie glas snuift krijgt een bloedneus, een verschijnsel dat zich ook bij cocaïnegebruik kan manifesteren. Zo bezien staat de bloedende neus garant voor kwaliteit! Sommige straatdealers hebben volgens waarnemingen van de politie naast nepdope ook echte drugs bij zich. Ze schatten hun slachtoffer: is het een goedgegelovige sul, dan wordt er nep gesleten. Echte drugs worden geleverd als de toerist wat meer bij de pinken is.

Een van de (nep)dopedealers vertelt: *'Ik heb zowel coke als bakpoeder bij me en op het moment dat ik naar je kijk beslis ik wat je van me krijgt. Een Hans Kazan-trucje, haha. Ik zie het zelf als een soort drugspreventie. Veel toeristen komen hier alleen maar op vakantie om drugs te gebruiken – niet om te kijken hoe mooi Nederland is, of om een lekker kaasje te eten. Nou, ik voorkom dat ze alleen maar drugs gebruiken door ze nepdrugs te verkopen. En aan bakpoeder kan je niet dood gaan, dus ik vind het wel een mooie oplossing.'* (Vice.com, 2015).

De politie registreert jaarlijks tussen de 1000 en 1500 incidenten van nepdrugshandel in het centrum van Amsterdam en tussen de 600 en 800 unieke personen die zich hieraan schuldig maken (gemeente Amsterdam, 2017). De samenstelling is divers: jong en oud, uit Amsterdam en daarbuiten, verslaafd en niet-verslaafd, jongens met en zonder een verstandelijke beperking. Ze hebben een air van onaantastbaarheid. Hun optreden, meestal in groepsverband, is vaak agressief en intimiderend. Het loopt

ook wel uit op berovingen. Ze houden zich op in de portieken van winkeliers en bewoners.

Het verschijnsel is moeilijk aan te pakken. Verkoop van nepdope valt niet onder de Opiumwet. Als de politie dealers betrapt, kan hun alleen straathandel zonder vergunning worden aangewreven. Het is een overtreding van de algemene politie-verordening, waarop een boete staat van inmiddels 350 euro.

Elke vier weken houdt de politie een actie tegen de straatdealers. Het is paarden voor de zwijnen. Wie gepakt wordt krijgt naast de boete een straatverbod voor enige tijd. De aanhoudingen leiden niet tot minder dealers. 'Het lijkt wel alsof de opvolgers gewoon staan te wachten', verklaart een politiechef.

De politie-inzet bewerkstelligt niet dat het probleem kleiner wordt. De politie-functionaris: 'We geven een signaal af. Zo houden we de buurt nog enigszins leefbaar. Je laat zien dat je er nog bent, als politie. Maar het helpt niet.'

Normalisering

Eigenlijk alle functionarissen die wij hebben gesproken, stelden vast dat drugsgebruik tot het 'nieuwe normaal' van het sociale leven behoort, waarbij het hooguit de vraag is of het wel zo nieuw is. 'Het gebruik van cocaïne in Amsterdam is sterk genormaliseerd, dat krijg je nauwelijks meer teruggeploegd', zegt ons een hoge politiefunctionaris. Er ligt een redenering aan ten grondslag over het sociaal-economische en sociaal-culturele klimaat in de stad. Cocaïne is de drug van de succesvollen, van de Machers. Ze zijn extreem druk in hun werk en behoorlijk druk in hun privéleven. Over de volle breedte van het bestaan dient gepresteerd te worden. Het leidt niet zozeer tot verslaving aan cocaïne als wel tot een dringende behoefte aan cocaïne als energiemotor, om aan de gang te blijven. Het lijkt erop dat een deel van de succesgeneratie cocaïne nodig heeft om de permanente pressie op presteren gedurig te kunnen dragen.

Men houdt ons verder voor: het aantal drugsdoden is relatief laag, de heroïne is verbannen uit de stad, hiv is onder controle. Hennep, xtc, cocaïne – het zijn stabiele markten die geen overlast veroorzaken. Het is een visie die bijdraagt aan normalisering. Bij de politie is in de loop der jaren veel kennis verloren gegaan over de drugsmarkt in de stad. Je had bij de narcoticabrigade eenheden voor de Pakistanen, de Chinezen, de Turken. Het is weg. Er bestaat ongerustheid in de politieleiding over de liquidaties. Die krijgen alle prioriteit, en op zichzelf is dat begrijpelijk. Komt de politie onderweg partijen drugs tegen, dan neemt men die in beslag. Voor het overige is er in het korps

een sterk ontwikkelde houding van: ach, die drugs, wat heeft bestrijding allemaal voor zin.

Bij het Openbaar Ministerie is de stemming overeenkomstig. 'We ruimen wat hennepplantages op als we die tegenkomen', zegt een officier. 'Zo nu en dan ontnemen we wat geld en bezittingen van mensen die de pech hebben op heterdaad te worden betrap. Dat is het wel zo'n beetje.' De opstelling van afzijdigheid is ook wel gecultiveerd, voegt de magistraat eraan toe. 'We wanen ons graag in de veronderstelling dat de hennephandel in Amsterdam geciviliseerd is en niet problematisch en dat er geen grote geweldsdelicten mee samenhangen.'

Hoe komt het dat kennelijk iedere inwoner die zich geroepen voelt deelnemer te zijn op de drugsmarkt, in ruime mate zijn goddelijke gang kan gaan? Voor de politie ligt de verklaring in het verschil tussen wat ondermijning wordt genoemd en het reguliere politiewerk. Die laatste categorie betreft zaken die in de samenleving als problematisch worden ervaren en waarvan bij gevolg aangifte wordt gedaan. Daaraan heeft de politie in Amsterdam de handen vol. Over de handel en wandel van dealers en koeriers bereiken de politie niet bijster veel klachten. Een politiefunctionaris: 'Veronderstel dat wij moeilijk gaan doen over die honderden koeriers in de stad. Zouden gebruikers dan niet denken: shit, nu wordt mijn coke niet keurig thuisbezorgd, nu moet ik er zelf achteraan? Waarom pakken ze dat wel aan en hoor ik nooit meer iets als in mijn auto is ingebroken?'

De politie in Amsterdam zal dus de gebruiker, thuis, op kantoor of op een festival, niet systematisch tegenwerken. De gebruiker heeft een dealertje, een scooterjongen nodig om te kunnen gebruiken; de politie onderkent dat hier een probleem ligt, maar niet voor de sterke arm. Het parool luidt: besteed meer zorg en aandacht aan die kwetsbare groepen.

Hoe je het ook wendt of keert, uit deze omstandigheden valt bezwaarlijk op te maken dat in Nederland – of in Amsterdam – de afgelopen jaren een *war on drugs* is gevoerd, zoals wel eens wordt beweerd. De facto is drugsgebruik in Amsterdam in verregaande mate gedecriminaliseerd en genormaliseerd.

Niet de drugs, maar financiële stromen

In dit hoofdstuk zijn de belangrijkste drugssoorten die in Amsterdam op de markt komen, genoemd. Er bestaan nog niches van andere drugssoorten, zoals methamfetamine, ketamine, LSD en Nieuwe Psychoactieve Stoffen. Bij elkaar gaat het om grote hoeveelheden die via Amsterdam verhandeld worden of in Amsterdam

worden gebruikt. Zij behoren in belangrijke mate tot het 'nieuwe normaal' van het sociale leven in Amsterdam.

Het echte probleem vanuit crimineel oogpunt is volgens ons niet primair het drugsgebruik zelf, maar de enorme financiële stromen die met de drugsproductie en drugshandel gepaard gaan. De centrale vraag is wat het met een samenleving doet als grote sommen, met criminele drugsactiviteiten vergaard geld rondgaan. Daar gaan we in de volgende paragrafen op in.

5 — Hoe slaan drugsgelden neer?

Waraan besteden drugscriminelen hun vermogen en wat voor maatschappelijke implicaties heeft dat? We gaan uit van vijf brede patronen: de financiering van criminele activiteiten zelf, de contante bestedingen, het 'alledaagse' witwassen, verplaatsing naar het buitenland en duurzaam investeren in vastgoed. Tussen de vijf categorieën staan geen waterdichte schotten – ze lopen in elkaar over – maar zij verschillen in omvang en 'logica'.

De criminele business zelf

Criminele activiteiten zijn niet gratis; er moeten kosten worden gemaakt voor de aanvoer van grondstoffen, voor de productie, de verwerking, de wereldwijde distributie, voor het witwassen en investeren van de winsten – overal zijn handen, expertise en contacten nodig. Criminelen moeten locaties hebben waar men elkaar kan treffen. Er zijn mensen nodig voor de bescherming van het afzetgebied, van de productielocaties, van de transporten en van de winsten.

De machtsmiddelen binnen deze wereld zijn geld en geweld. Met geweld wordt vaak genoeg de concurrentiestrijd binnen de illegale wereld beslecht. Van liquidatie van direct betrokkenen en intimidatie met handgranaten aan de voordeur tot wildwesttaferelen in de openbare ruimte, met slachtoffers onder voorbijgangers. Er zijn in dit circuit ook lui nodig die wapens kunnen leveren en die sancties kunnen uitvoeren.

Het is een omvangrijke menagerie waarvoor kennis en kunde is vereist. Een ingevoerde politiemans spreekt er met een zekere bewondering over: 'Wat we vroeger deden met kaneel en specerijen doen we nu met drugs. Het is bekwame handelsgeest. We zien cocaïnejongens opereren op knooppunten. Ze spreken vier, vijf talen - Spaans, Nederlands, Engels, Portugees. Dan kan je communiceren. Het zijn geen domme mensen. Als jij een imperium hebt van miljarden, moet je kunnen multitasken en snel beslissingen kunnen nemen. Ik denk dat ze best CEO van een groot bedrijf zouden kunnen zijn.'

Twee soorten rekruten zijn interessant voor criminelen: sociaal-economisch kwetsbaren en figuren die in de keten vitale posities bezitten of specialistische kennis hebben. Vaak zijn ze verstrikt geraakt in het criminele web, doordat ze bewust door criminelen in een schuld- of afhankelijkheidspositie zijn gebracht.

Het gaat bijvoorbeeld om katvangers, lui die bemiddelen en afschermen. Omdat Amsterdam een ontmoetingsplaats is van internationale criminelen, is er behoefte aan appartementen waar topcriminelen zaken kunnen doen met elkaar. Geruchtmakend in dit opzicht zijn appartementen in een paar woontorens in Amsterdam-Osdorp. Ze worden beheerd door particulieren en kleine beleggers. Via malafide bemiddelaars maken buitenlandse beroepscriminelen gebruik van de locatie om in anonimiteit bij elkaar te komen. Regelmatig zijn in de appartementen grote hoeveelheden drugs, contant geld en vuurwapens aangetroffen. Het is een verschijnsel dat zich in de hele stad voordoet. In mei 2019 werden voor het eerst een malafide woningbemiddelaar en een Albanese drugshandelaar samen voor de strafrechter gebracht en tot een gevangenisstraf veroordeeld (respectievelijk 2,5 en vier jaar). Zij gebruikten een woning in West als 'drugsstash'; de politie trof er bijna zeven kilo cocaïne en drie ton cash aan (Parool, 23 mei 2019).

Hoeveel woningen er op deze manier aan de reguliere woningvoorraad worden onttrokken, is onbekend. In Amsterdams buurgemeente Diemen werden in 2017 en 2018 via gerichte controle enkele tientallen woningen uit het illegaal circuit gehaald; het was daar op korte termijn de meest effectieve maatregel om - binnen de bestaande woningvoorraad - het woningtekort terug te dringen.

Behalve aan medewerkers in het internationale handelssysteem bestaat ook veel behoefte aan personen die hand- en spandiensten verlenen in het lokale distributiesysteem. Zij vormen de onderlaag van het criminele milieu in de stad en bestaan overwegend uit jongeren. De meeste hebben geen of weinig opleiding. Een deel is verstandelijk beperkt.

Jongeren met een IQ van 80 of minder herkennen amper causale verbanden en overzien slecht de consequenties van hun doen en laten. Tegelijk is de behoefte groot om erbij te horen. Het is een giftige combinatie van factoren. In beginsel zijn deze mensen tot alles bereid. De hulpverlening in de stad ziet het gebeuren: 'Het is voor die jongeren een *no-brainer* om overal op in te gaan. Het maakt hun toekomst kapot.' Het zijn de ideale *frontrunners*. In hun woonwijk kijken ze op tegen de figuren met status. Die dragen dure merkkleding; om de pols hangt een chique horloge. Dan komt het ervan dat jongeren mee mogen naar clubs met viptafels en volop champagne. In een volgend stadium moet een klein klusje worden gedaan. Ergens moet een auto worden opgehaald, ergens moet op de uitkijk worden gestaan. In het begin mag men

weifelen en zeggen dat men er nog niet klaar voor is. Met geduld wordt de druk opgevoerd.

Binnen de Amsterdamse politie constateert men een verschuiving naar boven, naar jongeren uit de middenklasse en hoger. Er lijkt een 'normaal' logistiek systeem te zijn ontstaan, gelijk opgaand met de normalisering van het drugsgebruik. De distributieketen is gelegitimeerd en daarmee de keuze om mee te doen aan de handel. Het zijn niet alleen meer de kwetsbare, laag opgeleide jongeren die volgens de politie deel uitmaken van criminele netwerken, maar ook middelbare scholieren uit Amsterdam-Zuid. Hoe omvangrijk deze ontwikkeling is – die wij ook elders hebben gezien (Tops en Tromp, Volkskrant, 2017) – is evenwel niet bekend, maar er is ongetwijfeld een markt voor. In 2016 zijn in Amsterdam de vijfde en zesde klassers ondervraagd van 22 scholen uit het voortgezet onderwijs (HAVO en VWO); 15% van hen had ooit XTC gebruikt en 4% in 'de afgelopen maand' (GGD Amsterdam, 2016).

De laag van handlangers boven de *frontrunners* distribueert dikwijls al grotere hoeveelheden drugs. In deze laag gaat het niet om miljoenen, maar een knappe auto en een overeenkomstige levensstijl liggen binnen bereik. Als men tenminste 'verstandig' met zijn verdiensten weet om te gaan, en dat is lang niet altijd het geval. Het geld wordt soms snel verbrast, en dan hoort de politie over de tap dat men geen cent meer te makken heeft, zo weten we uit ander onderzoek (Tops e.a., 2018).

Daarnaast maken personen uit de Amsterdamse taxibranche deel uit van de keten in criminele netwerken. In Amsterdam zijn in totaal zo'n 5000 taxichauffeurs actief en een deel daarvan is hofleverancier van allerhande drugs. Een districtschef vertelt van een chauffeur die in drie shifts werkte, in vol continubedrijf en die niet anders deed dan cocaïne bezorgen bij klanten door heel de stad. Hij leverde af bij ziekenhuizen en advocatenkantoren. Een andere politieman wijst vanuit zijn raam op een tegenover gelegen café. Door de dag heen komen daar taxi's voorrijden die honderd meter verderop hun zojuist ingestapte passagier weer laten uitstappen. De politieman: 'Dan weet je waar die taxirit voor nodig was.'

Hoeveel mensen bij het lokale distributiesysteem betrokken zijn, is niet bekend, zoals we eerder hebben gezien.

De contante bestedingen

Criminelen en hun handlangers spenderen een deel van hun geld direct aan *conspicuous consumption*: wie het breed heeft, laat het breed hangen. Het zijn uitgaven die het levensgenot van criminelen en hun omgeving aanzienlijk vergroten.

Meer dan in het verleden moet men op zijn tellen passen. Grote contante uitgaven, zoals de betaling van dure auto's moeten door de leverancier aan de overheid worden gemeld als ongebruikelijke transactie. De FIU, de Financial Intelligence Unit van de politie, onderzoekt deze transacties en kan ze verdacht verklaren en daarmee in beginsel vatbaar voor vervolging. Het is niet dat de meldplicht altijd wordt nagekomen, maar het noopt wel tot enige terughoudendheid.

In principe zijn alle branches waarin nog behoorlijke bedragen *cash* kunnen worden betaald, aantrekkelijk: dure kledingwinkels, restaurants, reisbureaus, meubelzaken, keukenzaken en wat dies meer zij. Voor deze branches zijn het dikwijls cruciale inkomsten, zeker toen de crisis nog zijn tol eiste. In een groot Amsterdams hotel – we spreken over 2016 – richtte een gevorderde crimineel voor vrienden en kennissen een feestje aan. Hij rekende aan het eind van de avond meteen af. Twintig mille. In contanten. Cashbetaling was een voorwaarde om het feestje te mogen organiseren (Tops en Tromp, 2017).

Het is niet zonder reden dat de burgemeester van Amsterdam in gesprek is gegaan met winkeliers van de betere modezaken om hen te bewegen contante betalingen voortaan te weigeren of tenminste aan een maximum te binden. Een functionaris vertelt over de 'afpakjesavonden', die de politie enkele keren organiseerde in onder andere de PC Hoofdstraat: 'Dat was bijna altijd bingo: iemand tikt een horloge af voor ontzettend veel contant geld. Grote cashbedragen en geen verklaarbaar inkomen. We gaan met de juwelier het gesprek aan: doe nu een melding van ongebruikelijke transactie. Het is verplicht, maar vaak genoeg wordt er niet gemeld.'

Een ervaren rechercheur trof bij doorzoeken regelmatig armoedige behuizing aan in combinatie met kleerkasten die waren vol gehangen met kleding van Vuitton, Gucci en andere topmerken. De rechercheur: 'Dat is echt mijn beeld van het bestedingspatroon van criminelen. Voor tienduizenden euro's hing er in die kasten.' Andere bestedingen, zoals aan ons voorgehouden door een Nederlandse drugs crimineel: 'Een jetski, een dure Mercedes, een dure caravan, op vakantie in alle landen, ik ben bijna overal al geweest, het Europees kampioenschap voetbal, gewoon VIP tickets en met een privévliegtuig er naar toe. Vier, vijf jongens onder elkaar. We gingen gewoon een halve finale kijken, het kostte 7800 euro per persoon, voor één dag (Tops en Van Valkenhoef, 2018).'

Bijzondere vormen van opvallende consumptie worden aangetroffen in sommige clubs, zowel in het centrum als daarbuiten, bijvoorbeeld in Nieuw-West. Het gaat dan om VIP-tafels, die opvallende, voor iedereen goed zichtbare plekken innemen. Bij speciale gelegenheden (zoals de jaarwisseling) worden daar vlot tienduizenden euro's voor neergeteld. En dan begint het echte spel. Een ingewijde schetst ons hoe dat

gaat: 'De ene tafel koopt een fles champagne van wel duizend euro. De andere tafel kan niet achterblijven en koopt twee flessen. Waarop weer gereageerd wordt door vier flessen te bestellen. Net zolang totdat de voorraad op is. Er worden zo tienduizenden euro's doorheen gejaagd. De bedoeling is niet om de champagne te consumeren, hooguit twee flessen. De bedoeling is om indruk te maken, om te laten zien wie zich de meeste flessen kan veroorloven, om status te veroveren en om iets te ondernemen waarover gepraat wordt. Want in die clubs zijn ook honderden mensen aanwezig die zich dit allemaal niet kunnen veroorloven, maar het schouwspel geïnteresseerd gadeslaan en er van dromen ooit ook tot die wereld te kunnen behoren.'

Criminelen manifesteren zich soms ook als suikeroom. Uit onderzoek blijkt dat in tenminste één op de drie gemeenten in Nederland zo'n criminele mecenas rondgaat (Bruinsma e.a., 2018).

De Amsterdamse zaalvoetbalvereniging 't Knooppunt begon ooit als buurtteam in De Pijp en groeide uit tot een succesvolle club. In 2014 promoveerde men naar de eredivisie van het zaalvoetbal, in 2017 werd de club kampioen.

Volgens politieonderzoek zouden de spelers en trainers van de club structureel uit drugsgeld zijn betaald. In 2018 zegde de gemeente Amsterdam de gebruikersovereenkomst met de voetbalclub op, waardoor men niet langer in Amsterdam actief kon zijn.

Hoe vaak dit soort constructies voorkomen in Amsterdam is niet duidelijk. Eerder, in 2007 en 2008, was er de geruchtmakende zaak rond Türkiyemspor. De geldschietster achter de voetbalclub, tevens voorzitter werd begin 2007 vermoord. De politie hield het op een afrekening. De man zou zijn fortuin gemaakt hebben in de textiel en het onroerend goed, maar de politie bevestigde later dat hij in heroïne handelde. De aanvoerder van het elftal werd gearresteerd, omdat hij betrokken zou zijn bij liquidaties. Hij werd zelf eind 2014 in Istanbul vermoord.

In 2018 speelde de zaak rond de Oostzaanse voetbalclub OFC, die in een paar jaar tijd van een kelderklasse van de KNVB promoveerde naar de derde divisie. Er bestonden sterke aanwijzingen dat de club zwart geld zou hebben ontvangen van ene Marwan K, die ter plaatse bekend stond als 'de Jordanees kroonprins'. Deze is uiteindelijk vanwege witwassen tot een jaar gevangenisstraf veroordeeld (Parool, 9 en 24 april 2019).

Kickboksgala's zijn inmiddels vergunningplichtig in Amsterdam (althans vanaf 500 bezoekers) en kunnen daarom aan Bibob-onderzoek worden onderworpen. Daarmee

hebben zij hun karakter als verzamelplek voor criminele 'showoffs' goeddeels verloren. Maar op wijkniveau worden, volgens een politiefunctaris, nog steeds regelmatig zogenaamde 'hood fights' georganiseerd, die erg populair zijn, ook in criminele kringen, en waar op grote schaal illegaal gekokt wordt.

Alledaags witwassen

Een deel van het criminele geld wordt gestoken in wat we hier zullen aanduiden als het 'alledaagse' witwassen. Vaak gaat het daarbij om het creëren van fictieve omzetten in bedrijven die deels legaal en deels illegaal opereren. 'De nagelstudio's, de kapsalons, de belwinkels, de growshops, de wietzaken, de horeca. Ik kan zo tien tot twintig branches in de binnenstad noemen die niet zuiver zijn', houdt een topambtenaar ons voor.

Wat zegt het over de drugsbusiness, vragen wij? Het antwoord komt prompt, zij het ook in vragende vorm: 'Is in deze stad niet alle criminaliteit op een of andere wijze drugscriminaliteit?'

Uit recent gemeentelijk onderzoek (voorjaar 2019) waarin 337 vergunningaanvragen voor horeca werden bestudeerd, bleek dat bij de aanvraag van nieuwe horecaverunningen in meer dan de helft van de gevallen gebruik werd gemaakt van onderhandse financieringen. Op basis van informatie van de Belastingdienst lijkt het bij 27 procent van de onderhandse leningen onwaarschijnlijk dat de financier over het vermogen beschikte om de lening te verstrekken. Liefst 35 procent van de financiers had een strafblad (waarbij zware verkeersovertredingen mee telden). Van de financiers had drie procent al verdachte transacties op zijn naam staan (rapport Onderhandse Leningen, 2019).

Een verhaal apart vormen de ijswinkels, de nutellawinkels en de belwinkels in de binnenstad. Het zijn verkooppunten die relatief klein zijn, voor de uitbating waarvan geen vergunning of diploma is vereist en waarvan de omzet altijd lastig te controleren is omdat veelal met contant geld wordt gewerkt. Niet alleen in Amsterdam, maar overal in het land waar het op bepaalde locaties wemelt van de kapsalons, de bruidsmodezaken of de juweliers is onder politie- en justitiemensen de overtuiging gegroeid dat we van doen hebben met verkapt nering. Hoe slecht beklant de winkel ook is, fictief is de aan de fiscus te melden omzet stevig op te schroeven. Zo gemakkelijk kan witwassen zijn.

In Amsterdam leeft over een breed front de vaste idee dat al die *va-et-vient* winkels in de binnenstad de uitdrukking zijn van de grootschalige omzetting van zwart geld,

al dan niet drugsgerelateerd, naar wit geld. Het bijbehorende verhaal wil dat de betrokken winkels veelal voor exorbitant hoge bedragen worden verhuurd. Een kleine zelfstandige met een schoon geweten zou alleen al om deze reden niet lang het hoofd boven water kunnen houden.

Het is een verhaal dat hout snijdt, althans de charme van de logica en de algemene herkenning in zich draagt. Des te opmerkelijker is het dat de Belastingdienst op z'n minst twijfelt, in elk geval voor wat betreft de wafelwinkels en aanverwante in de binnenstad. De dienst heeft de gangbare veronderstelling getoetst en vastgesteld: die ijswinkels zijn gewoon druk beklant, daar worden hoge omzetten gedraaid en daarbij behorende winsten geboekt. De dienst zegt serieuze berekeningen te hebben gemaakt over kosten en opbrengsten. 'Dan ga je op een andere manier kijken naar dat witwasverhaal', zegt een van de onderzoekers. 'We hebben er echt goed naar gekeken en onze conclusie is: die hoge omzetten zijn reëel.' Het pleit voor een beleid waarin administratieve werkelijkheden worden aangevuld met controles ter plekke, bijvoorbeeld door handhavers van de gemeente.

In 2017 ontdekte de Amsterdamse recherche dat auto's waarvan criminelen gebruik maakten op naam stonden van stichtingen. Ook koffiehuzen die pleisterplaats waren van criminelen bleken in handen van een stichting (Parool, 30 september 2017). Populair in Amsterdamse criminele kringen is de rechtsvorm van de stichting, juridisch onderkomen voor ideële doelstellingen.

Het is gemakkelijk storten op bankrekeningen van stichtingen. Een stichting kan eigenaar zijn van vastgoed. Een stichting kan schenkingen doen. Een stichting kan zonder veel omhaal van wegen de samenstelling van haar bestuur wijzigen. Kortom, de stichting als dekmantel voor allerlei vormen van witwassen (OM, 2017).

Amsterdam telt duizenden stichtingen. Ongetwijfeld dienen veruit de meeste het ideële doel dat ze belijden. Maar volgens onder meer het Openbaar Ministerie vormen stichtingen ook een schuilplaats voor crimineel geld. Een aantal malafide Amsterdamse stichtingen is door de rechtbank opgeheven dan wel door de Kamer van Koophandel ontbonden.

Naar het buitenland

Politie en Openbaar Ministerie in Amsterdam vermoeden dat een groot deel van het geld dat verdiend wordt in de handel in drugs, naar buitenlandse landen verdwijnt waar het voor Nederlandse autoriteiten heel moeilijk te achterhalen is. Het gaat om landen als Turkije, Marokko, Spanje en Dubai. Brazilië is in opkomst. De

cocaine is daar altijd dichtbij en bovendien kan men er investeren in grond en onroerend goed zonder lastige vragen te hoeven beantwoorden.

Wie zijn zwarte geld *safe and sound* in een buitenland wil onderbrengen om het daar wit te wassen, heeft het niet moeilijk. Het is nog steeds eenvoudig om cash geld per auto, vrachtauto of vliegtuig het land uit te smokkelen. Bekend is het voorbeeld van de Columbiaanse geldkoeriers. Zij verstopten het cashgeld, afkomstig uit de handel in cocaine, onder andere in de stangen van hun rolkoffers of in speciaal geprepareerde sportschoenen. In een analyse van zes cases uit de periode tussen 2003 en 2011 bleek dat men op deze manier een kleine 300 miljoen euro had verplaatst vanuit Nederland naar Zuid-Amerika (Soudijn, 2013, p. 259).

Vervolgens zijn er de geldstromen die via het zogenaamde '*underground banking*' verlopen (ook wel hawala bankieren genoemd). Het principe is gebaseerd op onderling vertrouwen tussen geldmakelaars over de hele wereld. Die '*underground bankers*' werken met elkaar samen in een wijdvertakt netwerk. Men kan bij zo'n bankier een betaling doen ten gunste van een ander, een familielid bijvoorbeeld dat ver weg woont. De geldmakelaar schakelt een collega in die in het land van bestemming woont en die het geld uitbetaalt. De verrekening regelen de underground bankers onderling. Het is schuiven met geld zonder fysieke overdracht van geld.

Zo is een goedkoop en informeel bancair systeem ontstaan dat bijvoorbeeld arbeidsmigranten met familie in Azië of Zuid-Amerika in staat stelt het hier verdiende inkomen op een betrouwbare en snelle manier in het land van herkomst te laten uitkeren. Maar hawala – Arabische term voor 'bewijsstuk' - leent zich door zijn ondergrondse karakter ook heel goed voor criminele activiteiten.

Volgens politiebronnen is Amsterdam het belangrijkste Europese centrum van hawala bankieren. Er zijn in Amsterdam straten die wereldwijd in aanzien staan op het gebied van underground banking. In die straten zijn winkels gevestigd, waarvan de nering als façade dient voor enorme financiële transacties. Concreet: iemand loopt met een boodschappentas waarin twee miljoen dollar is opgetast, een wasserij binnen en overhandigt het geld aan de winkelier, dat wil zeggen de bankier. Hij krijgt een code mee die hij doorgeeft aan een buitenlandse handlanger. Met dat wachtwoord haalt de begunstigde het geld binnen en pompt het in het girale systeem van het betrokken land. Dan kan het naar bankrekeningen in de gehele wereld overgemaakt worden. Nederlandse autoriteiten komen daar maar heel moeilijk bij.

Het gaat om enorme bedragen. Een ingewijde in de financiële sector, betrokken bij een verkennend onderzoek naar hawala-bankieren, zegt: 'Het bedrag dat via ondergronds bankieren jaarlijks vanuit Amsterdam uitwaaiert over de wereld, kan oplopen

tot ettelijke miljarden euro per jaar, vermoedelijk meer dan tien miljard.’ Het is eigenlijk voor iedereen in Amsterdam onduidelijk hoe de financiële stromen in de drugs-wereld lopen. Hawala bankieren is daar waarschijnlijk een belangrijk instrument in.

Amsterdam kent een groot aantal Money Transfer Organizations (MTO’s), in het dagelijks spraakgebruik ook wel geldwisselkantoren genoemd. Via deze wisselkantoren kan buiten banken om cash geld worden overgemaakt naar het buitenland. Na een wetwijziging in 2009, waardoor geen Nederlandse vergunning meer nodig was voor het starten van zo’n MTO, is hun aantal explosief gestegen. Uit politiebronnen weten we dat er in 2015 zo’n 185 van deze MTO’s in Amsterdam actief waren. Een groot deel daarvan is niet ingeschreven in het Handelsregister. Ongeveer vijftig kantoren hebben relevante criminele antecedenten (in verband met witwassen, underground banking en/of drugshandel). In andere steden is inmiddels uitgebreid onderzoek gedaan naar deze sector en het lijkt de moeite waard om dat op korte termijn ook in Amsterdam te doen.

Ook de crypto-currencies zijn voor de criminele wereld interessant. Eerst was de bitcoin favoriet, maar deze geldeenheid is nu voor veel criminelen duur en wisselvallig geworden, waardoor ook andere soorten in beeld zijn gekomen. In heel Nederland staan misschien dertig bitcoin pinautomaten. De helft daarvan zijn aan te treffen in Amsterdam of omgeving, waarvan één op Schiphol. Bij een bitcoin geldautomaat kan men euro’s of andere valuta omzetten in bitcoins. Cryptomunten vallen buiten het reguliere geldverkeer en het toezicht daarop. De bitcointerminals in Amsterdam kunnen stortingen verwerken tot 2,5 miljoen euro aan contant geld. Het is onbekend hoeveel kapitaal op deze manier wordt weggewerkt en of het hier drugsgeld betreft. Wel weten we dat criminele bendes steeds vaker op het Dark Web opereren, een verborgen deel van het internet. In criminele webshops worden onder andere drugs, wapens en gestolen creditcardgegevens verhandeld. Crypto-currencies worden veelvuldig gebruikt om deze transacties te financieren.

Vastgoed

Een deel van het geld (onbekend is hoeveel) dat via het buitenland wordt witgewassen, komt volgens recherchebronnen weer terug naar Nederland om daar met name ook in vastgoed te worden geïnvesteerd. De handel in vastgoed leent zich uitstekend voor duurzame en profijtelijke investeringen van zwart en crimineel geld (projectgroep Emergo, 2011, p.67). Drugsgelden die een duurzame bestemming zoeken in Amsterdam gaan vooral naar de vastgoedmarkt.

Het totaal aan investeringen in het Amsterdamse commerciële vastgoed is in 2018 gegroeid naar €17,1 miljard. Het ging daarbij onder meer om kantoren, winkels, opslagplaatsen, woningen en hotels. Vooral de buitenlandse investeringen groeiden hard: van 9,9 miljard in 2017 naar ruim 12 miljard in 2018.

Uit onderzoek uit 2017 van de Nederlandsche Bank bleek dat ruim een kwart van de huizen in Amsterdam gekocht worden zonder geleend geld. In het duurdere segment, vanaf zes ton, is het niet ongewoon dat kopers in één keer afrekenen (DNB, 2017). Zijn de enorme prijsstijgingen op de Amsterdamse huizenmarkt mede toe te schrijven aan investeringen vanuit het criminele milieu? Een leidinggevende functionaris uit de financiële wereld zegt: 'Als dat de hypothese is die ik zou moeten staven, dan weet ik zeker dat die hypothese bevestigd gaat worden.'

Tallos veel verhalen dragen de autoriteiten aan. Bij elkaar is er amper hard bewijs van de relatie, maar illustratief zijn de verhalen zeker. Wat ze wat ons betreft vooral duidelijk maken is dat het de gemeente ontbreekt aan instrumenten om perverse prikkels in de Amsterdamse vastgoedsector te weerstaan.

Uit een WODC rapport uit 2018 van Brigitte Unger, hoogleraar in Utrecht, komt de schatting dat jaarlijks voor 16 miljard euro wordt witgewassen in Nederland, waarvan de helft afkomstig uit drugshandel. Investeringen in vastgoed vormen een van de belangrijkste afzetkanalen. Over de precieze omvang en de manier waarop deze vorm van duurzaam investeren zijn beslag krijgt, bestaat nog veel onduidelijkheid, zo geeft het rapport aan.

Uit een oudere WODC studie bleek dat veel hoofdverdachten in strafrechtelijke onderzoeken naar vastgoedfraude primair opereren vanuit een legale positie: zij zijn handelaren in onroerend goed, verdienen hun kost in de financieel-administratieve sfeer of treden op als notaris. (Van Gestel, 2008)

Crimineel geld dat in Nederland in onroerend goed wordt geïnvesteerd, is niet alleen van Nederlandse criminelen afkomstig. Er zijn serieuze aanwijzingen dat ook buitenlandse criminelen in deze branche in Nederland actief zijn. Het vindt ondersteuning in het WODC rapport uit 2018: van de 16 miljard euro die jaarlijks in Nederland wordt witgewassen, komt 9 miljard uit het buitenland.

De gemeente Amsterdam streed jarenlang tegen een familie ('kosjere maffia'), die een aantal panden op en rond het Damrak bezat. In 2009 werden de vergunningen van vier horecazaken van de familie ingetrokken. De bedrijven waren niet door de Bibob-screening gekomen. De exploitanten werden verdacht van het witwassen van crimineel geld. (NRC, 23 april 2009) Later heeft Stadsgoed BV een groot deel van de

panden van de familie opgekocht in het kader van het 1012-project. Daarna kwam de familie nog in het nieuws, doordat zij in Israël doelwit was van bomaanslagen uit de hoek van zware criminelen (Parool, 4 september 2012).

Beleggingsadviseurs verzekeren dat de kring van internationale grote investeerders elkaar goed kent en niet snel genegen is lui van buiten toe te laten. Dat zou volgens hen een dam opwerpen tegen gebruik van crimineel geld. Een adviseur: 'Dan worden vragen gesteld: kennen we hem, vertrouwen we hem, willen we hem erbij hebben?' Maar anderen plaatsen daar kanttekeningen bij. Een topambtenaar vertelt over een nog te ontwikkelen project in Amsterdam dat vanaf papier verkocht is aan een private investeerder. Familieleden van de belegger hebben een crimineel verleden in Amsterdam. Waar komen zijn miljoenen vandaan?, vraagt de topambtenaar zich af. De belegger is vaker gescreend. 'We hebben hem steeds door moeten laten gaan.' De grote bedragen die omgaan in deze wereld zijn zelden of nooit uit één bron afkomstig. Vaak worden samenwerkingsverbanden gevormd van allerlei financiële investeerders. Wie heeft zicht op de achtergrond van al die investeerders of op de herkomst van het geld dat zij inleggen?

Crimineel geld gaat hoogstwaarschijnlijk niet naar nieuwbouw. Daar is te veel controle. Als de overheid er bovenop zit, moet openheid geboden worden over antecedenten. Maar toch geldt ook hier: wie heeft het scherpe zicht op de achtergrond en herkomst van al het geld dat moet worden ingebracht?

De veronderstelling onder experts is dat crimineel geld vooral in bestaand vastgoed wordt geïnvesteerd. Daarop heeft de overheid geen greep. De taxatie van een beleggingsadviseur is dat in Amsterdams vastgoed zwart geld vooral wordt besteed aan investeringen tot aan tien miljoen euro.

'Er speelt hier in de stad ongelofelijk veel', zegt een door de wol geverfde vastgoed-ondernemer. Hij put uit zijn ervaringen, vertelt hoe hij voor een transactie op de Wallen in aanraking kwam met een crimineel die zich liet vergezellen door wel vijftien adviseurs, onder wie advocaten, notarissen, accountants en lijfwachten.

Een directeur van een ambtelijke dienst spreekt van 'vrij spel'. Vroeger volgde de gemeente de bewegingen op de huizenmarkt op de voet, tot aan afzonderlijke transacties. Nu gebeurt dat alleen nog op locaties die de gemeente zelf ontwikkelt. Een beleggingsadviseur: 'Het grootste probleem van Amsterdam is dat men niet kan achterhalen wie de echte kopers zijn en waar de geldstromen vandaan komen.'

Een voormalig manager van een groot verzekeringsconcern vertelt dat het bedrijf nooit belegde in vastgoed in de Amsterdamse binnenstad. Bijna altijd liep een op

zich interessante koop vast op dubieuze reputaties van de verkopers. 'Het was voor ons een *no go area*.'

Een hoge politiefunctionaris spreekt van 'de nieuwe Endstra's', naar Willem Endstra die in de jaren negentig carrière maakt als witwasser van de vermogens van Amsterdamse criminelen. De politieman doelt met 'de nieuwe Endstra's' op vastgoedmakelaars die zich hebben verenigd met criminelen. Tot de kring behoren ook notarissen, accountants en advocaten. Men komt bij elkaar op advocatenkantoren. Daar geldt wettelijk geregelde vertrouwelijkheid. Op die geheimhouding kunnen de deelnemers zich in voorkomende gevallen beroepen.

Een officier van justitie verhaalt van een familie die een keten van hotels bezit in de stad. Leden van de familie zitten vast op verdenking van mensenhandel en witwassen van crimineel geld.

Een andere officier weet van voormalige drugsdealers die eigenaar zijn van prostitutieramen in de binnenstad. De huur die in rekening wordt gebracht aan de sekswerkers bedraagt ongeveer 95 procent van hun inkomsten. Het donkerbruine vermoeden is dat de pandeigenaren tevens souteneur zijn. Als exploitant van het sekshuis zouden zij met hun criminele verleden niet in aanmerking zijn gekomen voor een vergunning. Door formeel alleen verhuurder te zijn en een extreem hoge huur in rekening te brengen, trekt men in feite toch aan de touwen.

Een officier van justitie stelt vast dat investeringen in vastgoed meestal niet rechtstreeks tot illegale activiteit zijn te herleiden: 'Als je wilt weten hoe iemand aan zijn geld komt en je vermoedt handel in verdovende middelen, komen er altijd verklaringen van familieleden uit een ver buitenland: zij hebben het geld geleend. Je hoeft er niet eens om te vragen, men komt zelf al met de notariële aktes. Het is bijna ondoenlijk daar een vinger achter te krijgen. Onderzoeken kunnen soms tien jaar duren; in feite hebben we daar de capaciteit niet voor.'

Het roemruchte bureau van politie in de Warmoesstraat is in 2000 gesloten en in 2016 verkocht. Het bureau lag in het hart van het 1012 project, het gemeentelijke programma dat criminelen en hun handlangers probeerde te weren uit het Wallengebied. Kopers van het bureau waren vastgoedhandelaren; in één van hun huizen verbleef vier jaar lang de Amsterdamse topcrimineel Dino Soerel. De Nationale Politie, eigenaar van het bureau, verkocht het aan de hoogst biedende. Een screening zou geen bezwaren hebben opgeleverd (zie ook het Parool, 23 januari 2016).

6 — Wat doet de drugseconomie met de stad?

Het echte probleem zit niet primair in de drugs zelf, maar vooral in de enorme financiële stromen die met de drugsproductie en -handel samenhangen, in de aantrekkingskracht ervan en in de effecten die daaruit voortvloeien, zo stelden wij eerder. Wat doet het met een samenleving waarin zoveel, met criminele (drugs) activiteiten vergaard geld aanwezig is (Gloerich e.a., 2019). De ondermijnende gevolgen van georganiseerde (drugs)criminaliteit op de maatschappij zijn op drie niveaus te identificeren (Schilders, 2019): het individuele, het sociale en het systeemniveau.

Individuele effecten

Er zijn effecten op het *individuele* niveau, doordat de criminele wereld mensen verleidt om hand- en spandiensten te verlenen. De criminele drugswereld is omvangrijk, alom aanwezig, kent een laagdrempelige toegang en heeft op sommigen een grote aantrekkingskracht. Twee soorten mensen zijn in het bijzonder interessant voor criminelen: sociaal of economisch kwetsbaren en zij die op vitale posities zitten of specialistische kennis hebben.

In sommige gebieden worden jongeren de drugswereld ingezogen. Dat kan al op heel jonge leeftijd beginnen. Kinderen van negen à tien jaar worden op de uitkijk gezet. Als zij dat goed doen, krijgen ze grotere klussen.

Een bestuurder van de Willem Schrikker Groep, een landelijke stichting voor jeugdbescherming, -reclassering en –pleegzorg, heeft bij wijze van illustratie een zeventienjarige jongen opgevoerd, Kevin. Hij woont met zijn alleenstaande moeder in Zuidoost, heeft een veroordeling op zijn naam staan voor handel in wiet en coke. Ook straatroof komt voor in zijn dossier. Hij heeft een IQ van 70 en heeft geen enkele opleiding voltooid. Hij wil een gouden ketting en Jordan schoenen. Van jongens als Kevin heeft de bestuurder honderd tot tweehonderd jongeren in zijn bestand. 'We

moeten ons niet blindstaren op de leuke kanten van al die festivals', zegt hij. En bij wijze van retorische vraag: 'Is het wel een goede lijn om al dat drugsgerelateerde toerisme naar de stad te halen?' (Couvreur, 2015).

We kunnen vaststellen dat de drugseconomie in Amsterdam in elk geval heeft geleid tot een verharding en verjonging van de criminele drugs wereld. Nog maar deels is sprake van een 'normale' criminele carrière waarin men zich geleidelijk voor geld en geweld kwalificeert. Jongeren kunnen in de drugsstad Amsterdam razendsnel doorschieten naar het hogere geweldsspectrum en naar de criminele regionen waarin extreem veel geld wordt verdiend.

Misdaadjournalist Paul Vugts schetst op een indringende manier de achtergrond van de betrokkenen: 'Wie het doopceel van schutters of slachtoffers licht, dwaalt al snel rond in droevige, kapotte levens waarin amper iets goed is gegaan voordat ze door grof geweld of door een forse celstraf zijn verwoest. Allemaal omdat de jongens van de straat hunkerden naar snel geld en een snel verworven status in het milieu (in hun kringen hangen die twee zaken overigens nauw samen). Omdat ze er alles voor over hadden om snel grote stappen te zetten op de criminele ladder. Of omdat ze niet of te weinig nadachten over de mogelijke consequenties van hun misdrijven.' (2017, p.9/10).

Een wijkmanager uit Nieuw-West: 'Drugs zijn in die wereld van jongeren geen doel in zichzelf, maar wel een interessant middel om iets van het leven te maken. Er valt veel geld mee binnen te halen, veel meer dan met overvallen of inbraken. De echt grote posities blijven buiten bereik, maar ook door hand- en spandiensten te verrichten kan men relatief veel geld verdienen. De aantrekkingskracht is enorm. Je kunt meedoen, krijgt een positie. "Je bent een soldaat", zegt men dan; iemand die weet hoe het moet, zich aan afspraken houdt, anderen ook mee laat delen. Ze kunnen zich meten met zangers en voetballers uit hun milieu: ze hebben succes, beschikken over veel geld en tellen mee in hun wereld.' Hij vervolgt: 'Belangrijk is om het leven van die jongeren te snappen: wat is het ritme van hun bestaan, hoe bewegen ze zich door het leven. Hoe proberen zij daar – op hun manier – iets van te maken.'

Tegelijkertijd wordt het bestaan in de drugs wereld door jongeren eenzijdig geromantiseerd. Ja, er valt veel geld te verdienen. Maar er is voor de meesten ook een schaduwkant, zo schetst een programmamanager van de gemeente Amsterdam: 'De onzekerheid, het altijd achterom moeten kijken, zwetend in je bed liggen wat je morgen weer moet doen, de angst van je ouders. Die kant zou veel meer belicht moeten worden.'

Functionarissen van de Amsterdamse politie en het Openbaar Ministerie uiten hun grote zorgen over wat zij 'crime as a service' noemen. 'Er zijn voldoende jonge gasten beschikbaar die bereid zijn om voor een relatief laag bedrag mensen af te schieten',

verklaart een rechercheur. 'Dat is echt uniek voor Amsterdam, en enigszins voor Utrecht.' De politie heeft geconstateerd dat op rustige plekken in de stad en omgeving schietoefeningen worden gehouden.

Er is een zekere specialisatie opgetreden in criminele netwerken in de stad. Er zijn groepen die zich aanbieden als spotters om iemands gangen in kaart te brengen, er zijn groepen die bakens onder auto's plaatsen. Ze werken niet voor één criminele organisatie, maar zijn beschikbaar voor de hele branche. Het zijn een soort zzp'ers, uitvoerders die worden geworven door makelaars die weer voor een opdrachtgever werken.

Over die zzp'ers, de zogeheten doorgroeiers bestaan de grootste zorgen. 'Je bent 19 of 20, je hebt even vastgezeten omdat je ergens hebt ingebroken en nu sta je met een Kalasjnikov in je handen en schiet je iemand dood', zegt een politieman. 'Dat kan ook nog de verkeerde zijn.'

Vroeger wist de politie dat het in geval van een liquidatie om buitenlandse criminelen moest gaan die meteen de wijk hadden genomen, niet te achterhalen waren. Nu worden de meeste daders gepakt. Het zijn jongens die gewoon in Amsterdam-Oost wonen of in de Bijlmer of in West. De politie heeft voor Amsterdam-Oost onderzoek gedaan naar jongeren die mogelijk een rol spelen in de organisatie van liquidaties. Men kwam tot een lijst met 150 namen. Alleen voor Amsterdam-Oost.

Uit afgetapte gesprekken blijkt hoe gevaarlijk en tegelijk hoe knullig doorgroeiers te werk gaan. Zo waarschuwen ze elkaar het slachtoffer vooral niet in de ogen te kijken. De aanblik zou je kunnen achtervolgen.

Een hoge politieman: 'Toen Sam Klepper moest worden omgelegd, werd daar nog 70 duizend gulden voor betaald (Klepper werd geliquideerd in oktober 2000 op het Gelderlandplein in Buitenveldert, red). Uit ontsleuteld telefoonverkeer weten wij dat het tarief nu soms vijfduizend euro is, als het niet minder is. Dat gaat dan om degene die de trekker overhaalt. Het zijn jongens die achter de playstation zitten, in die wereld leven ze. Dan hebben ze een klus, die voeren ze uit en daarna gaan ze weer door met gamen. Er wordt niemand meer ingevlogen uit het Oostblok. Schieten kunnen ze amper. Vandaar dat de kogels soms door de kinderkamer vliegen.'

Sociale effecten

Er zijn *sociale* effecten, met name waar gesloten kansarme gemeenschappen het pad kruisen van criminele groeperingen. Het opent de deur voor snel en veel geld

verdienen, sneller en meer dan in het legale deel van het sociale systeem (Tops, 2018). Onze gesprekspartners wijzen erop dat ook in Amsterdam dit soort gemeenschappen te vinden zijn, zij spreken van 'zwijgwijken'. Ze worden over de gehele stad aangetroffen, bijvoorbeeld in delen van de Bijlmer, van Nieuw-West en van Amsterdam-Oost. Toen begin 2018 de 17-jarige scholier Mohammed Bouchikhi bij vergissing werd geliquideerd, kwam de schijnwerper te staan op de wijk Wittenburg. Deskundigen in de hulpverlening verzekeren ons dat al veel langer signalen bestonden dat drugsgebruik en vooral drugshandel de verhoudingen op wijk- en gezinsniveau ontwrichten. Je kunt op Wittenburg veilig je haring kopen. Je hoeft er geen kogelvrij vest te dragen. Maar er spookt van alles, en iedereen die er woont, weet dat. De Oostelijke eilanden hebben door de jaren heen een eigen dynamiek ontwikkeld en zij staan daarin niet alleen.

Op Wittenburg kan de wijkagent zich maar met een zeer beperkt aantal mensen verstaan. De meeste bewoners zeggen niet te willen praten met de politie. Toen na een incident met vuurwerk een paar agenten op straat getuigen hoorden, kwamen jongens op scooters voorbij en richtten zich met handgebaren tot de buurtbewoners. Ze hielden een wijsvinger voor de lippen en legden vervolgens een vlakke hand op de keel. Het gebod was zwijgen.

Bewoners worden het melden moe. Er zijn te veel incidenten, er is te weinig perspectief. Kort voor de vergismoord werden op een plein in de buurt 32 afgevuurde kogels gevonden. Even is er onrust; daarna ebt het weer weg.

Een doorgewinterde onderzoeker hield ons het volgende voor: 'Het allerergste vind ik die jonge gasten in Oost. Die hebben gewoon heel weinig perspectief en de voorbeelden die zij hebben, zijn de verkeerde. Dan hoor je op een tapgesprek dat ze bespreken hoe je iemand om moet leggen. Dan denk ik echt bij mezelf: ergens in het hele proces moet een kans zijn geweest om iets anders te doen met jullie leven. Dat vind ik het meest schrijnende.'

Binnen specifieke organisaties en op wijkniveau beschikt men soms over belangrijke deelinformatie, maar op stadsniveau is men daarvan onvoldoende op de hoogte. Een voorbeeld: het Leger des Heils in Amsterdam heeft een indrukwekkend onderzoek gedaan naar de positie van Nigeriaanse vrouwen in Amsterdam Zuidoost (Leger des Heils, 2018). De vrouwen worden op elke denkbare manier uitgebuit, overwegend door Nigeriaanse mannen. Het is eigenlijk geïmporteerde problematiek, die zich onder de radar voltrekt. Op hun beurt worden ongedocumenteerde mannen van Nigeriaanse afkomst gedwongen om te werken in de drugshandel. Het Leger des Heils ziet hoe drugshandel en mensenhandel steeds meer met elkaar verweven raken. Ook de vrouwen zijn ongeregistreerd. Hoeveel ongeregistreerden van welke

nationaliteiten telt de stad eigenlijk? Wij hoorden een schatting van tenminste 50 duizend mensen. Het zou betekenen dat het feitelijke inwonertal van de stad zeker vijf procent hoger is dan volgens de boeken. Het zou ook betekenen dat criminele netwerken over een enorm reservoir beschikken aan extreem kwetsbare en daarmee dienstbare stadgenoten, die kunnen worden ingezet voor allerlei hand- en spandiensten in de drugswereld.

Bij autoriteiten bestaat gefragmenteerde kennis van de criminele netwerken in de wijken, van de relaties tussen jongens op straat en de organisatie daarboven en van de financiële stromen. Het komt niet bij elkaar. Er is de politie op straat die zich, voor zover in het vermogen ligt, bezig houdt met de jongens in de buurt. Dan is er de districtsrecherche die zich concentreert op *high impact crime*. De centrale recherche richt zich op de zware criminaliteit. Weer andere organisaties richten zich op financiële stromen of op de sociale problematiek. In een onderzoek komt zelden of nooit de hele keten aan bod. Zo heeft men zich domweg niet georganiseerd.

Systemeffecten

Er zijn tenslotte *systemeffecten*, financieel-economisch en rechtstatelijk. Onder economische effecten vallen de voor de hand liggende kosten, zoals de uitgaven die gemoeid zijn met de inspanningen van overheidsdiensten, gemeenten en bedrijfsleven om de samenleving (en zichzelf) te weer te stellen tegen ondermijnende criminaliteit. Minder zichtbaar, maar zeker op termijn een nog veel schadelijker effect voor het economisch systeem is de ophoping van onvoorstelbaar grote criminele winsten uit de drugsindustrie, elk jaar weer. Het ondermijnt een gezond concurrentieklimaat.

Het dringt almaar sterker door dat het financieel systeem onvoldoende weerbaar is tegen misbruik door criminele activiteiten. Het platform voor onderzoeksjournalistiek Investico en het Financieele Dagblad onderzochten in 2015 de levenswandel van exploitanten, eigenaren en hypotheekverstrekkers van coffeeshops. Bijna de helft kwam in aanmerking voor strafrechtelijke vervolging. Bovendien bleek dat vier grote banken (RABO, ING, ABN Amro en de Volksbank) als vertegenwoordigers van de klassieke bovenwereld nauwe banden onderhouden met de wereld van de coffeeshops: 171 coffeeshops hadden hypothecaire leningen bij deze banken, in totaal voor een bedrag van 1,1 miljard euro (Van der Boon en Van Eijck, 2017).

Er bestaan volop kansen voor versluiering en anonimisering van criminele geldstromen en daarmee voor vermenging van legale en illegale bronnen. Verschillende van onze gesprekspartners hebben de ervaring dat het onderscheid tussen de financiële

boven- en onderwereld verneveld is geraakt in Amsterdam. De inzet in beide werelden is de verovering van grote hoeveelheden geld. Beide werelden maken gebruik van een en hetzelfde financiële systeem en de daar geldende methodieken. Het gaat in beide werelden om lenigheid van handelen, om constructies die de fantasie tarten en om het besef dat zwijgen goud is.

Een politiefunctionaris hekelt de rol van financiële adviseurs die, niet gehinderd door de bronvaneenvermogen, zich inzetten voor de best denkbare afschermingsconstructies. In alle financiële onderzoeken naar drugstransacties komt wel zo'n iemand bovendrijven. De man wordt aangehouden en zwijgt in alle tongen en talen. De politieman: 'Wie vertelt over deze wereld weet dat hij gaat slapen.'

Het kenmerkende is niet in de eerste plaats dat de onderwereld zich vermengt met de bovenwereld, maar dat beide werelden kunnen vertrouwen op een financieel systeem dat zijn ultieme bestemming vindt in de afscherming van geldstromen. Het maakt geen verschil of het geld van de popband U2 komt of van een drugsbaron, of het geld wit is of zwart, of het uit criminaliteit voortkomt of niet. Goed geld, fout geld en stout geld komt bij elkaar in dit *Moneyland*, aldus de Engelse journalist Oliver Bullough, daarbij handig gebruik makend van de spanning tussen geglobaliseerde financiële stromen en territoriaal georganiseerde rechtssystemen (2019).

Bovengrondse systeembanken en hawalawinkels vervullen een onderling vergelijkbare functie. Bankiers en in hun spoor juristen, accountants, advocaten, notarissen vormen met elkaar een hecht en krachtig financieel bolwerk dat handelt naar eigen wetmatigheden, zo ver mogelijk buiten het zicht en de greep van overheden. Zo doen drugs-criminelen en hun adviseurs het ook. Ook hun businessmodel is gebaseerd op het rondpompen, internationaal, van grote geldstromen, onder bescherming van de constructies waarvan ook de officiële wereld gebruik maakt. Het is heel moeilijk, zo niet onmogelijk voor autoriteiten daar tussen te komen.

Amsterdam werkt niet meer mee aan de vestiging van trustkantoren. Ook nieuwe banken zijn niet meer welkom. Het is een verdedigingsstrategie die niet zonder betekenis is, maar die geen dam opwerpt tegen een cultuur van malversatie. Ook op rechtstatelijk niveau zien we ondermijnende effecten. Die worden veroorzaakt doordat criminele elementen geld, intimidatie en geweld inzetten om bestuurders, uitvoerende ambtenaren en journalisten onder druk te zetten.

Amsterdamse autoriteiten erkennen dat geen sprake is van greep op de drugs-gerelateerde criminaliteit in de stad. De negatieve effecten ervan zijn niet beheersbaar gemaakt. De aanpak werd sterk ingezet met het project 1012, maar er is sleet op gekomen. De Bibob is een instrument dat in Amsterdam is ontstaan en daar ook

veelvuldig wordt toegepast: van 53 respectievelijk 55 onderzoeken in 2016 en 2017 tot 131 onderzoeken in 2018 (gemeente Amsterdam 2019). Maar de Bibob laat inmiddels zijn beperkingen voelen. De procedure om de antecedenten van vergunningaanvragers tegen het licht te houden, kent ontsnappingskansen. Door allerlei afscherdingsconstructies krijgen de autoriteiten geen vat op de organisatoren van criminele netwerken. De snelheid waarmee grote hoeveelheden geld internationaal worden verlegd en daarmee aan het zicht onttrokken, is vele malen hoger dan de snelheid, noem het de traagheid waarmee rechtshulpverzoeken tussen landen worden behandeld.

Een hoge politiemans: 'Ik maak me echt zorgen waar dit gaat eindigen. Ik denk dat we al bijna te laat zijn. De normen over drugsgebruik gaan we niet zomaar even veranderen. Nederland als infrastructureel Walhalla gaan we ook niet veranderen. We verdienen er bakken met geld mee. De Nederlandse rol in de internationale betaalmarkt is enorm. Ook in die wereld verdienen we heel veel geld. De grote trustsector in Nederland haalt veel geld binnen met witwasconstructies. Dan zit je al heel dicht bij de bovenwereld.'

Hoe imponerend de macht van het geld moet zijn in de Amsterdamse drugswereld blijkt ook uit cijfers van de FIU-Nederland, de Financial Intelligence Unit. De FIU is de landelijke instelling waar banken, notarissen, geldkantoren, accountants, autohandelaren – in totaal 26 beroepsgroepen – financiële transacties moeten melden die naar hun oordeel geen zuivere koffie zijn.

De FIU onderzoekt jaarlijks enkele honderdduizenden van de aangemelde, zogeheten 'ongebruikelijke transacties'. Een aantal krijgt het predicaat 'verdacht'. Het zijn zaken die in beginsel voor vervolging in aanmerking komen. De FIU stuurt ze door naar de opsporingsinstanties. Daarbij dienen we in het achterhoofd te houden dat de FIU niet de capaciteit heeft om alle ongebruikelijke transacties te onderzoeken en dat ook niet alle ongebruikelijke transacties worden gemeld (zoals de ING-affaire heeft geleerd).

De FIU heeft een uitsnede gemaakt voor Amsterdam over een periode van drie jaar, van 1 januari 2016 tot 31 december 2018. Uit heel het land zijn in deze periode bij de FIU iets meer dan één miljoen ongebruikelijke transacties gemeld. Bijna één-derde, 32,6 procent, kwam uit Amsterdam. Van deze ongebruikelijke transacties in Amsterdam kregen ruim 21 duizend gevallen de aanduiding 'verdacht'. Het bedrag dat hiermee was gemoeid, was acht miljard 366 miljoen 488 duizend en zeventien euro: 8.366.488.017.

Hoeveel van deze financiële malversaties over drugs gaan, is niet bekend, maar het lijkt geen waagstuk om aan te nemen dat dit in veel gevallen aan de orde is.

7 — Wat te doen?

De cruciale vraag is nu: wat te doen? Amsterdam kan aanknopen bij eerdere ervaringen. In de gemeente bestond bijvoorbeeld al vroeg aandacht voor integriteit binnen de organisatie. Het initiatief voor de wet Bibob is in Amsterdam ontstaan. De projecten Emergo en 1012 waren gericht op terugdringing van georganiseerde misdaad in het Wallengebied. Recentelijk is een strengere screening van horeca-investeringen ingevoerd. Vanuit het Actiecentrum Veiligheid en Zorg is vanaf juni 2019 een programma Drugs van start gegaan, waardoor ook het drugsvraagstuk binnen een stevige gezamenlijke aanpak kan komen, à la de bekende top-600 aanpak.

In het programma *De weerbare stad* worden deze en andere maatregelen beschreven. Het programma richt zich op een aanpak van de gevolgen van ondermijning. 'Deze zijn ernstig', schrijft het college van Burgemeester en Wethouders, en noemt dan 'Aantasting van leefbaarheid, onveiligheid, ontwrichting van het financieel-economisch systeem, uitholling van maatschappelijke voorzieningen en verzwakking van de democratische rechtsorde.' Bestrijding hiervan is de inzet en het zijn fenomenen die wij in onze verkenning niet anders hebben aangetroffen. Cruciaal daarbij is dat standvastigheid ontstaat; Amsterdam weet heel goed nieuwe projecten te ontwikkelen, maar het vermogen om die ook over langere tijd vol te houden verdient versterking.

Er is dus werk aan de winkel. De impact van de drugseconomie op het stedelijk leven is lange tijd onderschat en dient te worden teruggedrongen. Wij zien vier grote opgaven: in het sociale leven, op de markt van het vastgoed, in de samenwerking tussen betrokkenen en in het drugsbeleid zelf.

In het sociale leven

Het drugsprobleem kan niet meervoornameijk als een gezondheidsvraagstuk worden gezien, zoals in Amsterdam lange tijd primair is gebeurd. Het is ook een sociaal vraagstuk, dat een normale ordening van de samenleving aantast en ondermijnt.

De economische en sociale aantrekkingskracht van de criminele wereld lijkt alleen maar sterker geworden de afgelopen jaren. Personen die het moeilijk hebben zoals groepen jongeren en marginale bedrijven zien in deelname aan de criminele wereld een mogelijkheid het hoofd boven water te houden. Voor anderen is het een manier om snel veel geld te verdienen.

Er bestaat in sociaal opzicht een groot verschil tussen de meelopers en de harde criminelen met hun liquidaties, hetgeen de rechtstaat bedreigt en een meedogenloze cultuur van afrekenen kent. Hoewel deze werelden – die van de harde kern en die van de groepen daaromheen – snel in elkaar kunnen overvloeien, is het onterecht ze op één hoop te gooien.

Voor de harde kern is een stevig repressief repertoire nodig (en dat zou nog wel wat sterker ontwikkeld mogen worden); voor de groepen daaromheen zou het een tragisch misverstand zijn om alleen op repressie in te zetten. Het zou leiden tot verdieping van de kloof met de maatschappij van de beter gesitueerde burgerij. Het zou de minder bevoorrechten dieper in een sociaal isolement drijven, zoals dat bijvoorbeeld is aan te treffen in de banlieu van Parijs.

Van ambtenaren en hulpverleners krijgen wij te horen dat tal van gezinnen en gemeenschappen in Amsterdam de aansluiting met de geordende samenleving zijn kwijtgeraakt. Sociale basisvoorzieningen zijn onder verwijzing naar de heilzame werking van zelfredzaamheid in de loop der tijd teruggebracht of afgebouwd. Zelfredzaamheid is een mythe in wijken waar mensen bezig zijn te overleven of krijgt er een aparte en ongewenste invulling: men grijpt de (drugs)criminaliteit aan om op geheel eigen wijze zelfredzaam te worden.

We hebben meerdere experts uit de hulpverlening een lans horen breken voor een gerichte aanpak van groepen en gezinnen in Amsterdamse buurten. Een psychiatrisch deskundige noemt vijf risicofactoren: migratie, het gebruik van geweld in gezinnen, discriminatie en uitsluiting, jongeren met licht verstandelijke beperkingen en jongeren die al op jeugdige leeftijd vertrouwd zijn met (hard-)drugs. Op grond van deze factoren is de stad op buurtniveau in kaart te brengen, desgewenst zelfs van straat tot straat. Aan de hand van de uitkomsten van zo'n monitor moeten buurten en gezinnen in die buurten intensief begeleid gaan worden. In het recente verleden is gebleken dat de GGD minder dan gehoopt medewerking krijgt van betrokken ouders, broers en zussen. Inzetten op preventie was niet zo makkelijk. De expert pleit daarom voor een aanpak die langdurig wordt volgehouden – dit laatste hoort er nadrukkelijk bij. 'Het verleden heeft bewezen dat Amsterdam hier niet goed in is.'

In deze context is het een positieve zaak dat de criteria voor opname in de top-600 zo worden aangepast, dat zij meer open staan voor jonge drugscriminelen. Als een individu geholpen kan worden om 'waardig' en 'veilig' uit het drugssysteem te breken, is dat vooruitgang. De praktijk leert echter dat in de drugswereld diens plaats al snel door een ander wordt ingenomen. Naast een op individuen gerichte aanpak is daarom een systeem-aanpak nodig, die de omvang en ogenschijnlijke aantrekkelijkheid van de criminele drugswereld als zodanig weet terug te dringen. In het programma Drugs van het Actiecentrum Veiligheid en Zorg is dat één van de uitgangspunten.

Op de markt van het vastgoed

In Amsterdam is vaak niet te achterhalen wie de feitelijke, de echte kopers zijn van onroerend goed en van waar de geldstromen komen. Het is een groot probleem voor de stad. Is desondanks een remedie denkbaar tegen het vrije spel van drugscriminelen op de markt van het vastgoed? Onze gesprekspartners zien mogelijkheden. Welbeschouwd komen die in varianten op het volgende neer: de overheid moet ophouden speelbal te zijn, de overheid moet zich meer bevoegdheden toekennen om een strakkere regie te kunnen voeren.

Het wiel hoeft niet te worden uitgevonden. Verschillende bronnen wijzen op het Franse model. In Frankrijk moeten vastgoedtransacties de zegen krijgen van de lokale overheid. Er geldt een wachtperiode voordat een transactie geëffectueerd kan worden. De overheid moet altijd in de gelegenheid zijn zelf een pand aan te kopen als dat om strategische redenen wenselijk is. Het lijkt sterk op de praktijk van het project 1012.

Een directeur van een gemeentelijke dienst sluit hierop aan. Hij zegt: 'Zit er bovenop. Monitor alle vastgoedtransacties in de stad. Maak uitdraaien, elke maand, uit het kadaster. Wie koopt welk pand van wie, tegen welke prijs?' Een ander gaat nog een stapje verder. Zijn voorstel is dat voordat een pand in Amsterdam in openbare verkoop of in verhuur mag, het eerst aan de gemeente moet worden aangeboden. Het is radicaal, maar daar staat tegenover dat volgens onze gesprekspartner het alternatief ronduit deprimerend is: 'Als we de vastgoedmarkt niet strikt gaan organiseren, moeten we accepteren dat er veel dingen gebeuren die niet door de beugel kunnen.'

Hier klinkt de geest van 1012. In dit binnenstadsproject was sprake van eensgezindheid tussen bewoners, winkeliers, politie en ambtenaren. Dubieuze panden werden door vastgoedorganisatie 1012 inc. opgekocht en verhuurd onder voorwaarden van fatsoenlijke bedrijfsvoering. Door personele veranderingen, door tanende doel-

gerichtheid vanuit het gemeentebestuur en ook wel als gevolg van scepsis in de politiek over zo'n actieve rol van de overheid is 1012 in de zogeheten reguliere organisatie terecht gekomen. Het betekent dat het vuur is gedoofd.

De vraag luidt of misschien het kind met het badwater is weggegooid. In 1012 werden wekelijks alle onroerend goedtransacties gevolgd. Daar bestond een heel team voor. Het vroeg zich permanent af: wat gebeurt daar? Wie betaalt wat? Waarvoor?

De essentie van het 1012-programma verdient herwaardering. Niet alleen voor de binnenstad, maar ook in andere, voor monitoring in aanmerking komende buurten. Er is veel te zeggen voor een vorm van *reinventing government*, vanuit de gezamenlijkheid van ruimtelijke ordening, economie en vastgoed. Er zou een eenheid voor moeten worden opgericht, bestaande uit niet te veel mensen. Hun opdracht: consequent en langdurig spitten in de onroerend goedmarkt van de stad. Rugdekking vanuit de politiek is absoluut geboden.

Een reële, belemmerende factor is dat wet- en regelgeving dikwijls uitwisseling van informatie in de weg staan of met opzet worden aangegrepen om de zaak te frustreren. Het is altijd zoeken naar welke informatie volgens welke wettelijke normen wel of niet mag worden gedeeld. Heeft het Openbaar Ministerie een vraag aan de Belastingdienst, dan kan het zijn dat de Belastingdienst informatie voor zich houdt omdat bijvoorbeeld een directe strafrechtelijke indicatie ontbreekt. In RIEC-verband geldt ontheffing van de geheimhoudingsplicht, maar de Belastingdienst toetst het delen van informatie op basis van subsidiariteit en proportionaliteit. Zo kan men elkaar in een greep van non-informatie houden. Waarbij het niet altijd duidelijk is of er reële wettelijke bezwaren zijn of dat privacywetgeving wordt aangegrepen om onwil of onmacht te maskeren. Onder instanties is onzekerheid over privacy de regel, terughoudendheid is het gevolg.

De wet Bibob is op zijn grenzen aan het stuiten. De bedoeling is het beheer van gemeentelijk vastgoed en van de horeca te toetsen op laten we zeggen ordentelijkheid. Dit oogmerk is als het ware ingehaald door schijnbeheer: de aanvrager van de vergunning is niet degene die van de vergunning gebruik maakt. Een officier van justitie vat de toestand samen. Hij zegt: 'Schijnbeheer is het antwoord van georganiseerde criminelen op Bibob.' Hij heeft de sterke indruk dat schijnbeheer en schijneigendom strijk en zet zijn in de hele Amsterdamse onroerende goedbranche en de horeca. 'Ik denk dat de helft van de coffeeshops feitelijk in handen van anderen zijn dan van de namen die officieel op de rol staan.' Eén van de Amsterdamse grondleggers van de Bibob, Freek Salm, merkt op dat de Bibob staat of valt met maatwerk: 'En daar schort het aan. Je moet de mensen waar het over gaat spreken, in plaats van dat je de situatie alleen op papier kent' (in Van der Boon en Van Eijck, 2017).

Wat hinderlijk is, is de zogeheten in de plaatsstelling. Het is een wettelijk goedgekeurde regeling die een ondernemer in staat stelt zijn zaak over te dragen aan een andere ondernemer, zonder dat de eigenaar van het pand daar iets van mag vinden. De oorspronkelijke gedachte achter de regeling getuigt van empathie van de overheid: een slager die op de drempel van zijn pensioen staat moet zijn zaak kunnen overdoen aan een volgende slager, om van de opbrengst te rentenieren. Bij de Kamer van Koophandel wordt de naam van de ene slager vervangen door die van de ander en wat er verder betaald wordt gaat niemand iets aan. Daar zit precies de pijn: de in de plaatsstelling leent zich gemakkelijk voor een witwasconstructie.

Een aantal gesprekspartners pleit voor omkering van bewijslast. Niet de overheid moet rechercheren, maar de aanvrager van de vergunning moet overtuigend aantonen dat zijn reputatie boven twijfel verheven is. Vindt de overheid het niet overtuigend, dan wordt geen vergunning afgegeven. Inmiddels heeft de gemeente op dit front een belangrijke slag gewonnen. De bestuursrechter heeft eind 2018 ingestemd met de eis van de gemeente dat horecaondernemers moeten aantonen dat hun startkapitaal zuiver is. Tot dan toe werden vergunningen pas geweigerd als de gemeente kon aantonen dat met fout geld was geïnvesteerd.

Onder overheden

De competentie samenwerking is niet sterk ontwikkeld binnen de Amsterdamse overheidsdiensten. Dan is er eerder een houding van: ik heb jou niet nodig. Bij het rijk gaat ook niet alles briljant, maar in de interdepartementale samenwerking is men soms verder dan in de hoofdstad. Een ambtelijke directeur: 'De Amsterdammer wil dat niet horen, maar het is wel zo.'

Het is onze stellige indruk dat problemen overwegend binnen één domein worden aangepakt, verticaal. Maar drugsgelateerde ondermijning overschrijdt de grenzen van afzonderlijke domeinen en vergt een horizontale aanpak vanuit de diverse diensten en disciplines. Het verdraagt zich slecht met autonomie, met soevereiniteit in eigen kring. Het lijkt erop dat gemeenschappelijke projecten gemakkelijk verwateren doordat het sentiment van baas in eigen huis te sterk is. Samenwerken is nog te vaak vooral een vorm van "working apart together" waarbij nog steeds de eigen taken en targets het vertrekpunt zijn in plaats van een gemeenschappelijke probleem en de gezamenlijk te bereiken effecten.

In deze context moet zeker de positie van het RIEC in Amsterdam versterkt worden en worden getransformeerd naar een 'gedragen' samenwerkingsvorm. In het recente versterkingsplan van het RIEC zitten interessante ideeën en initiatieven, maar die

moeten wel de ruimte te krijgen om in een gezamenlijke aanpak tot wasdom te komen. Wil het RIEC die rol waar kunnen maken, dan moet het door de convenantpartners worden gevoed met goede informatie en worden bemenst met de vereiste experts vanuit die deelnemende partners. Veel betrokkenen menen dat het RIEC zich dan wel, meer dan nu het geval is, zou moeten door ontwikkelen naar een 'actiecentrum'.

Het bestrijden van ondermijning gaat over veel meer dan het opsporen en vervolgen van strafbare feiten. Het gaat over het vestigingsklimaat van een criminele drugs-wereld, over sociale en maatschappelijke voedingsbodems en over maatschappelijke ontwrichting door criminele ontwikkelingen. De rol van een gemeentebestuur op die vlakken is evident en van grote betekenis. Die kan in Amsterdam nog heel wat steviger worden georganiseerd. Economische zaken, Toerisme, Sociale Zaken, Financiën, Burgerzaken, we noemen maar wat beleidsterreinen die hun been zouden moeten bijtrekken.

De gemeente dient dus zijn rol te spelen, maar niet als kop van Jut. In een 'integrale aanpak' heeft elke partner zijn eigen verantwoordelijkheid. De problemen in de strafrechtketen kunnen geen alibi zijn om bepaalde zaken dan maar bij de gemeente neer te leggen, in de hoop dat een bestuursrechtelijke aanpak wel werkt. Bestuursrecht, strafrecht, fiscaal recht en soms ook privaatrecht dienen te worden gebruikt waarvoor ze bedoeld zijn; afstemming en overleg zijn een groot goed, maar bevoegdheden en verantwoordelijkheden moeten zorgvuldig benoemd en gerespecteerd worden. Amsterdam zit niet te wachten op een discussie over de burgemeester als *crimefighter* of *sheriff*. Een burgemeester vangt zelf geen boeven, maar is wel aanjager van de samenwerking, binnen de gemeente en daarbuiten. Er is een stevige kracht nodig om alle partijen te verbinden en langdurig te houden aan het commitment dat is aangegaan.

Die bindende macht van de burgemeester is niet alleen nodig om alle overheidspartners bij elkaar te houden. Ondermijning is immers een met alle lagen van de samenleving vergroeid fenomeen, zoals wij hebben gezien. Voor een succesvolle aanpak daarvan is intensieve betrokkenheid van die samenleving zelf nodig. In de ontwikkeling van samenwerking tussen publieke en private partijen is de bindende macht van de burgemeester van vitaal belang.

De aanpak van drugscriminaliteit is niet alleen een stedelijke verantwoordelijkheid, maar vergt ook een actieve rol van de rijksoverheid. De relatie tussen Amsterdam en de nationale overheid is op dit onderwerp soms complementair geweest (denk bijvoorbeeld aan de wet Bibob of het Emergo-project), maar soms ook gespannen, bijvoorbeeld in discussies rond het i-criterium of het wiet-experiment. Waar het rijk

aan gemeenten terecht vraagt om samenwerking en afstemming (een 'integrale aanpak' heet dat dan), zo mogen gemeenten dat ook aan het rijk vragen. Daar ontbreekt het nogal eens aan op landelijk niveau. Een (eenmalig) ondermijningsfonds van 100 miljoen klinkt aardig – en Amsterdam heeft er via het RIEC zo'n 8 miljoen van weten binnen te slepen -, maar het is toch vooral een eerste begin. Terugdringing van drugscriminaliteit vergt een massieve inzet van alle overheden, en daarbinnen een zorgvuldige afstemming tussen het rijk en de hoofdstad van het land; daar moet van beide kanten in geïnvesteerd worden.

En tot slot nog dit: Amsterdam heeft een probleem met handhaving. Verschillende gesprekspartners wijzen ons erop en al eerder legde ook de Ombudsman de vinger op de zere plek. Handhaving vergt onderhoud waarvoor men binnen de bureaucratie en de politiek van de gemeente niet warm loopt. Eenmaal ingezet beleid wordt moeizaam volgehouden. Het is alsof het openbaar bestuur zich er ongemakkelijk bij voelt. Een voormalige topambtenaar met tientallen jaren ervaring spreekt ons aan: 'Dat was in de jaren '90 al het geval. Het is nog zo. Men vindt handhaving rechts en daarom wordt het verwaarloosd. Maar handhaven doe je voor de kwetsbaren.'

Mede als reactie op de rapporten van de Ombudsman heeft de burgemeester in 2018 een aantal maatregelen genomen om de handhaving op korte termijn te versterken en aangekondigd zich te bezinnen op het beleid voor de wat langere termijn. Dat lijkt ons verstandig, mede ook in het licht van wat wij in onze verkenning zijn tegengekomen.

In het hart van het drugsbeleid

Het verdient aanbeveling nog eens goed te kijken naar het i-criterium waar Amsterdam zeven jaar geleden niet aan wilde. Het kan een bijdrage zijn aan betoegeling van de *urban jungle* (dixit: Ombudsman Metropool, 2019) in de binnenstad.

Het vaste argument tegen invoering van de regel dat de coffeeshop er uitsluitend is voor stadbewoners, luidt dat het de straathandel met al zijn negatieve bijverschijnselen, nieuw leven inblaast. Zo'n vaart hoeft het niet te lopen, laten ervaringen in andere steden zien. Handhaving is cruciaal. Bovendien moet aan invoering van het i-criterium zeker in de Amsterdamse situatie een intensieve, op buitenlandse toeristen gerichte voorlichtingscampagne vooraf gaan.

Het Nederlandse drugsprobleem is in de kern dat drugs wettelijk verboden zijn in een cultuur van gedogen en meer dan dat. Dit schept een ideaal klimaat voor zelfverrijking door criminele groeperingen op ongehoord grote schaal. In Amsterdam manifesteert dit probleem zich misschien nog wel het meest markant.

Het drugsgebruik is in Amsterdam feitelijk vrij, de organisatie van en handel in drugs kent daarmee nauwelijks belemmeringen, het verdienmodel is zo omvangrijk dat het financiële verhoudingen corrumpeert en sociale verhoudingen in de stad ontwricht, hetgeen vooral mensen uit kwetsbare onderklassen treft. Amsterdam zal dit kernprobleem niet zelf kunnen oplossen en sowieso is het een monster met talloos veel klauwen. Maar misschien kan Amsterdam naast het treffen van bovenstaande maatregelen een discussie op gang brengen over de volgende uitgangspunten:

1. Cruciaal voor een begin van een oplossing van het probleem is dat in het beleid scherp onderscheid wordt gemaakt tussen gebruik enerzijds en productie en handel anderzijds.
2. Het gebruik is voor de overheid vooral een zaak van volksgezondheid, waaronder begrepen verslavingszorg, preventie- en voorlichtingsprogramma's. Onder zulke condities zijn gecontroleerde vormen van legalisering denkbaar.
3. De overheid zal tegen illegale drugsproductie en drugshandel een massief beleid van repressie moeten gaan voeren, zowel in opsporing als vervolging. Het is een opdracht die zweet en chagrijn zal voortbrengen. Een groot deel van de in Nederland geproduceerde drugs is bestemd voor de export. Het is een miljardenindustrie die voor criminelen buitengewoon aantrekkelijk blijft, ook als de binnenlandse markt is gereguleerd. Naar inmiddels voldoende is gebleken is een slag tegen deze krachten niet zomaar gewonnen.

8 — Balans

We maken de balans op. In onze verkenning hebben we regelmatig moeten wijzen op tekortschietende informatie over soms cruciale onderdelen van de Amsterdamse criminele drugswereld. Dit weerspiegelt de relatief geringe prioriteit die aanpak van deze wereld tot voor kort gekregen heeft.

Maar een aantal zaken weten we wel en bij elkaar schetsen die een verontrustende beeld van de omvang van de Amsterdamse drugswereld:

- Amsterdam is een centrum van de Europese cocaïnehandel, waarin miljarden omgaan; sommige personen afkomstig uit de Amsterdamse (en Utrechtse) cocaïnenetwerken hebben vermogens van honderden miljoenen en er zijn zelfs enkele miljardairs bij, aldus de politie;
- Ongeveer een-derde van de bij de Nederlandse FIU gemelde 'ongebruikelijke transacties' komt uit Amsterdam en omgeving (in de periode 2016-2018); ruim 21 duizend van deze transacties werden na onderzoek door de FIU als verdacht aangemerkt, voor een bedrag van 8 miljard en 366 miljoen euro; daarbij dient te worden aangetekend dat de FIU niet alle transacties heeft kunnen onderzoeken en dat niet alle ongebruikelijke transacties bij haar worden gemeld; het werkelijke bedrag ligt dus waarschijnlijk aanmerkelijk hoger; hoeveel van deze transacties met drugs te maken hebben, is onbekend, maar het is niet vermetel te veronderstellen dat dit een substantieel deel is;
- Amsterdam is een belangrijk centrum van hawala-bankieren, volgens de politie het belangrijkste centrum van Europa; een ingewijde uit de financiële wereld schetst dat op deze manier ettelijke miljarden euro via Amsterdam uitwaaiëren over de wereld; een deel daarvan hoort tot het gewone, reguliere gebruik van hawala, maar het hawala-systeem wordt ook veel door criminelen gebruikt;
- De coffeeshops die bij de Belastingdienst onder het MKB vallen, hebben een omzet van €150 miljoen per jaar; over de omzet van de coffeeshops die onder de 'grootondernemingen' vallen, kan of wil de Belastingdienst geen mededelingen doen. Een eenvoudige rekensom leert echter dat de totale omzet van coffeeshops in Amsterdam al snel richting de miljard euro gaat;

- Over de omzet in de wereld van synthetische drugs is de informatiepositie slecht, maar een vingeroefening rond het Amsterdam Dance Event leert dat de omzet aan drugs tenminste vijf miljoen euro zal omvatten; het ADE is een groot evenement maar er zijn in Amsterdam nog ongeveer 150 andere festivals per jaar en zo'n 75 drukbezochte clubs; het is bekend dat daar veel synthetische drugs (xtc, amfetamine, methamfetamine, ketamine en nog vele andere) gebruikt worden, evenals in de privésfeer.
- Drugskoeriers verdienen met hun activiteiten ten minste 10 miljoen euro per jaar, alleen met de distributie van cocaïne; daar komen nog synthetische drugs en soms ook cannabis bij, want de koeriers specialiseren zich meer en meer in de levering van polydrugspakketten.

Dit alles rechtvaardigt de conclusie dat er in de criminele drugswereld in Amsterdam miljarden omgaan. Hoeveel miljarden precies weten we niet en dient onderwerp van nader onderzoek te zijn.

Amsterdam heeft nog een ander probleem. In de aanpak van de criminogene infrastructuur wordt in het Amsterdamse bestuur al jarenlang gekozen voor de vorm van projecten. Aan de opsporingskant kiezen politie en justitie al minstens tien jaar voor korte klappen. Het is daarom moeilijk in Amsterdam een aanpak gedurig vol te houden. Projecten komen, projecten gaan. We zien projecten die gericht zijn op individuen (top-600), op gebieden (1012), op fenomenen (drugs, prostitutie, witwassen). Allemaal nuttig, daar niet van, maar een gezamenlijke strategie van de partners, gebaseerd op een gedegen inzicht in ondermijning en gericht op het systematisch ontregelen van de dreiging, is onvoldoende stevig ontwikkeld. Het zijn vaak losstaande activiteiten, met onvoldoende verband tussen inzet en effect en met onvoldoende duurzaamheid.

Wat het Amsterdamse beleid vooral nodig heeft is een lange adem. Terugdringing van de drugscriminaliteit vergt een collectief bewustzijn van het vraagstuk over een langere periode. Voor een succesvolle aanpak is *Ausdauer* nodig - een vermogen om in gang gezette ontwikkelingen en maatregelen voor een periode van tenminste tien tot vijftien jaar vol te houden.

Er is daarbij sprake van een interessante drietrapsraket. Om te beginnen is tweeslachtigheid kenmerkend voor de houding van overheden tegenover drugs, die de deur heeft geopend voor een omvangrijke criminele wereld met enorme financiële belangen. We denken die vervolgens te lijf te gaan met één overheid die zich onderscheidt in samenwerking, maar in dat ideaalbeeld zitten tal van scheuren en barsten. En tot slot: als de samenwerking al van de grond komt, heeft men te kampen met regels en routines die op z'n minst voor verwarring zorgen en dikwijls de samenwerking frustreren of beletten (privacy, strafmaat).

Drugsgelateerde ondermijning overschrijdt de grenzen van afzonderlijke domeinen en vergt een horizontale aanpak vanuit de diverse diensten en disciplines. Inmiddels is het nodige in gang gezet, ook via het programma *De weerbare stad*. Ons verhaal geeft aan waar verdere uitwerking en verdieping mogelijk zijn.

Inzicht in en aanpak van de systemen zijn vereist: hoe lopen de lijnen van de straat naar de top van criminele organisaties? Meer dan op het in de kraag vatten van de boef loont het de aandacht te richten op de criminogene infrastructuur en de analyse ervan. Waar in de keten zitten de kwetsbare momenten? Waar zitten de zwakke plekken in de financiële stromen?

Er zijn natuurlijk interessante aanzetten: het Nationale Intelligence Beeld (NIB) van de politie, de 'informatiebakken' van het ICOV en de FIU, de Citydeal Ondermijning die in samenwerking met ICTU wordt ontwikkeld, het IJgeld-project. Zij zijn mooi en interessant, maar gefragmenteerd en ook hier heeft men soms last van gebrekkige samenwerking en informatiedeling, mede als gevolg van privacywetgeving en de uiteenlopende wijzen waarop die wordt geïnterpreteerd.

Veel meer en verder gaand dan nu mogelijk was, zouden er daarom proefboringen moeten worden uitgevoerd: concrete, diepgaande en praktijkgerichte analyses, in gezamenlijkheid uitgevoerd, van mogelijk cruciale onderdelen van de criminele drugswereld. We noemen enkele relevante mogelijkheden, die wij in onze verkenning zijn tegengekomen:

- de duurzame vermenging van de criminele drugswereld met het dagelijkse leven in sommige wijken (Wittenburg, Wildeman, Bijlmer);
- de omvang en achtergrond van verdachte transacties (FIU), onder andere via Money Transfer Organizations;
- het schijneigendom op de woningmarkt door personen die geen (windhapper) of nauwelijks (katvanger) inkomen hebben (City Deal);
- de omvang van de onderkant van de drugsmarkt (koeriers, taxichauffeurs, scholieren);
- het aantal ongeregistreerden in de stad en hun kwetsbaarheid voor uitbuiting, onder andere via de criminele drugswereld;
- het rioolonderzoek naar de omvang van het drugsgebruik via KWR (het is een relatief goedkope methode om de ondergrens van gebruik te kunnen vaststellen, mits doorontwikkeld).

Wij hebben in deze verkenning geen 'eigen' onderzoek gedaan, maar ons toegespitst op het bijeenbrengen van vaak gefragmenteerde informatie met als oogmerk een samenhangend verhaal te presenteren. Het leidt tot ongemakkelijke conclusies, die de vraag oproepen wat voor stad je wilt zijn en welk imago je wilt hebben.

Het ontbreken van actieve opsporing en intelligence rond de drugswereld plaatst Amsterdam voor een pijnlijke werkelijkheid: er is een wassend leger van jonge criminelen die leven in een omvangrijke en gewelddadige schaduweconomie. Handel en gebruik van drugs zijn landelijk niet of nog niet gelegaliseerd. In Amsterdam is het intussen voor beleidsmakers een voldongen feit. Er wordt niet opgespoord, er wordt op z'n best aangetroffen. We herhalen nog eens: niet drugs en drugsgebruik vormen primair het probleem. Het zijn de ongelofelijk omvangrijke geldsommen die ermee gepaard gaan, die leiden tot ontwrichting.

Een *laissez-faire* houding onderkent onvoldoende de funeste effecten van de enorme financiële belangen in de drugsbusiness. Amsterdam heeft ruim baan gemaakt voor een Drug Pride, een bonte optocht van hele en halve drugscriminelen, een penoze van scharrelaars en profiteurs, van bemiddelaars en afpersers, van dubieuze notarissen en makelaars, van crimineel voetvolk als scootrijdertjes en taxichauffeurs en niet in de laatste plaats van jeugdige koeriers met een waarachtig carrièreperspectief: liquidatie as a service.

Het is zaak dat mensen zich achter de oren gaan krabben over deze donkere kant van hun vrijmoedige stad.

In Amsterdam als stad waarin drugsgebruik het nieuwe normaal is, is een criminogeen klimaat ontstaan, dat dagelijks zichtbaar is en een grote aantrekkingskracht uitoefent op kwetsbare groepen en personen. Amsterdam als marktplaats voor internationale drugshandel versterkt dat klimaat: er bestaat een omvangrijke financiële infrastructuur met afscherming als businessmodel en met enorme financiële opbrengsten als verleidingsfactor.

Positief beleid (gericht op vergroting van maatschappelijke kansen) en intensivering van de handhaving alléén zijn, hoe noodzakelijk ook, onvoldoende. Er dient ook in de criminele systemen te worden ingegrepen en in de aantrekkelijkheid die zij voor veel Amsterdammers hebben, niet alleen in de drugshandel zelf, maar ook in de financiële stromen daaromheen.

Cruciaal is de bereidheid om als lokale overheid een stevige en strenge positie te kiezen, in nauwe samenwerking met andere organisaties. Dat vereist politieke en bestuurlijke inzet, waarbij grenzen worden aangegeven en actief wordt opgetreden tegen de overschrijdingen daarvan, juist ook in en rond de drugswereld in de stad. In *De weerbare stad* is grenzen stellen één van de belangrijke doelstellingen. Dat is in onze ogen niet een aantasting van de vrijheid en vrijzinnigheid van Amsterdam, eigenschappen die gekoesterd worden. Het is juist een voorwaarde om die eigenschappen in stand te kunnen houden.

Schriftelijke bronnen

Aldridge, J, Measham, F. en Williams, L. (2013), *Illegal Leisure Revisited, Changing Patterns of Alcohol and Drug Use in Adolescents and Young Adults*. London: Routledge.

Amsterdam Marketing (2013, 31 mei). *Bezoekersonderzoek Metropoolregio Amsterdam 2012*. Geraadpleegd op 6 mei 2019, via https://issuu.com/iamsterdam/docs/bo_metropool_amsterdam_2013

Amsterdam Marketing (2016, 11 juli). *Bezoekersonderzoek Metropool Amsterdam 2016*. Geraadpleegd op 6 mei 2019, via <http://magazines.iamsterdam.com/boma-2016>

Bestuursdienst Gemeente Amsterdam, Directie OOV/ Van Traa-team (2007). *Grenzen aan de handhaving, nieuwe ambities voor de Wallen*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam

Boon, V. van der & Van Eijck, G. (2017). Patsers, boeven en banken. *De Groene Amsterdammer*, 141(26).

M. Bruinsma, Ceulen, M. R. en Spapens, T.(2018). *Ondermijning door criminele 'weldoeners'*. Politie en Wetenschap: Politiekunde 93.

Bullough, O. (2019). *Moneyland, een zoektocht naar het verboden geld van de superrijken en multinationals*. Amsterdam: Thomas Rap.

Couvreur, E. (2015). 'Gemeente Amsterdam stimuleert drugsindustrie' (interview met Erik Heijdelberg, bestuurder van de Willem Schrikkergroep), geraadpleegd op 22 januari 2019 via <https://www.djbroadcast.net/article/124651/gemeente-amsterdam-stimuleert-drugsindustrie>

De Nederlandse Bank (2017). *De woningmarkt in de grote steden. Occasional Studies 15/1*, Amsterdam: DNBPublic.

EMCDDA (2019). *European Reporting on Illicit Synthetic Substance Production (ERISSP)*. Lissabon

Fijnaut, C. en Bovenkerk, F. (1996). Georganiseerde criminaliteit in Nederland: een analyse van de situatie in Amsterdam, Deelonderzoek IV, Bijlage XI, in: *Inzake Opsporing, Enquetecommissie opsporingsmethoden*. Den Haag: X.

Fijnaut, C., Bakker, R., Jansen Schoonhoven, N., Köbben, A-C., Van der Pol, U., & Van Stratum, M. (2001). *De bestuurlijke aanpak van (georganiseerde) criminaliteit in Amsterdam*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam.

Fijnaut, C. (2010). Introduction of the New York Double Strategy to Control Organised Crime in the Netherlands and the European Union, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 18(X), pp. 43–65.

Gemeente Amsterdam (2017), *Eindrapportage aanpak intimidatie (nep) drugsdealers stadsdeel Centrum*, Amsterdam: Auteur

Gemeente Amsterdam, Directie Openbare Orde en Veiligheid (2019). *De weerbare stad. Programma ondermijning*. Amsterdam: Auteur.

Gestel, B. van (2008). *Vastgoed & fout. Een analyse van twaalf strafrechtelijke opsporingsonderzoeken naar illegale en criminele praktijken in de woningsector*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers (WODC reeks Onderzoek en beleid 272).

GGD Amsterdam. *Gezondheid in Beeld. Resultaten Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2016*. Amsterdam: Auteur.

GGD Amsterdam (2016), *Jeugd en genotsmiddelen, onderzoek naar alcohol en drugsgebruik in klas 5 en 6 van HAVO en VWO in Amsterdam*, Amsterdam: auteur.

Global Drugs Survey (2018), geraadpleegd op 10 mei 2019, via <https://www.globaldrugssurvey.com/gds-2018/cokeinoes-cocaine-delivered-faster-than-pizza/>

Gloerich, I, Hart, J., Lovink L., Nevejan C., Verkerk, I. (2019), *Flying money 2018, Investigating illicit financial flows in the city*, Amsterdam: gemeente Amsterdam

Huisman, W., Huikeshoven, M. & Van de Bunt, H. (2003). *Marktplaats Amsterdam, op zoek naar de zwakste schakel in de logistiek van criminele processen aan de hand van Amsterdamse rechercheonderzoeken*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Huisman, W., M. Huikeshoven, H. Nelen, H. van de Bunt en J. Struiksma (2005), *Het Van Traa-project, Evaluatie van de bestuurlijke aanpak van georganiseerde criminaliteit in Amsterdam*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers

Korf, D.J., Liebrechts, N. & Nabben, T. (2016). *Waterbed, drukte en overlast. Effecten Sluitingsbeleid Coffeeshops in Amsterdam-Centrum*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.

KWR (2019, 14 maart). Cijfers 2018 drugs in het riool Europese steden. Geraadpleegd op 30 mei 2019, via <https://www.kwrwater.nl/actueel/cijfers-2018-drugs-in-het-riool-europese-steden/>

KWR (zonder jaargang). Drugs in het riool. Geraadpleegd op 30 mei 2019, via <https://www.kwrwater.nl/projecten/drugs-in-het-riool/>

Laumans, W. en M. Schrijver (2015), *Mocro mafia, geld, ambitie, hoogmoed en verraad in de onderwereld*, Amsterdam: Lebowski

Laumans, W. en M. Schrijver (2019), *Wraak, het vervolg op mocro mafia*, Amsterdam: Lebowski

Leger des Heils, (2018). *Finding a way out, a qualitative research on the patterns after exploitation in the Netherlands amongst Nigerian and Ghanaian victims of Human Trafficking*. Amsterdam: X.

Nabben, T., Luijk, S.J. & Korf, D.J. (2018). *Antenne 2017. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.

Nederlandse School voor Openbaar Bestuur (2016). *Ondermijning ondermijnd. Hoe het rijk meer ruimte kan maken voor een (boven)lokale aanpak van georganiseerde ondermijnende criminaliteit*. Den Haag: Auteur.

NRC (2009, 23 april). *A'dam sluit vier hotels Damrak*. Geraadpleegd op 30 mei 2019, via <https://www.nrc.nl/nieuws/2009/04/23/adam-sluit-vier-hotels-damrak-11716964-a709809>

NRC (2018, 13 april). *Cocainehandel Amsterdam levert wekelijks miljoenen op*, Geraadpleegd op 22 april 2019, via <https://www.nrc.nl/nieuws/2018/04/13/jongen-amateuristisch-erger-dan-maffia-a1599443>

Ombudsman Metropool Amsterdam (2019), *Feesten of beesten*, deel 3. Geraadpleegd op 22 april 2019, via https://www.ombudsmanmetropool.nl/uploaded_files/article/2019_Rapport_Feesten_of_Beesten_3.pdf

Functioneel parket van het Openbaar Ministerie (2017). *Fenomeenanalyse: stichtingen als vehikel voor financieel-economische criminaliteit*. Amsterdam: X.

Het Parool (2012, 4 september). *Familie Barazani doet nu 'goede zaken' in Costa Rica*. Geraadpleegd op 30 mei 2019, via <https://www.parool.nl/nieuws/familie-barazani-doet-nu-goede-zaken-in-costa-rica~b6bfc64c/>

Het Parool (2016, 23 januari). *Politiebureaus gekocht door eigenaren onderduikpand Dino Soerel*. Geraadpleegd op 30 mei 2019, via <https://www.parool.nl/nieuws/politiebureaus-gekocht-door-eigenaren-onderduikpand-dino-soerel~bfe930a5/>

Het Parool (2016, 26 februari). *Ajax supporters de cel in voor drugshandel*. Geraadpleegd op 10 mei 2019, via <https://www.parool.nl/nieuws/ajax-supporters-de-cel-in-voor-drugshandel~b376e3b8/>

Het Parool (2017, 30 september). *Iedereen in de wijk wist dat de stichting eigenlijk een gokhol was*. Geraadpleegd op 30 mei 2019, via <https://www.parool.nl/nieuws/iedereen-in-de-wijk-wist-dat-de-stichting-eigenlijk-een-gokhol-was~b0fd05d6/>

Het Parool (2019, 19 februari). Twee schoonmakers Schiphol verdacht van drugshandel, Geraadpleegd op 10 mei 2019, via <https://www.parool.nl/amsterdam/twee-schoonmakers-schiphol-verdacht-van-drugshandel~b460fc47/>

Het Parool (2019, 9 april). *OM: half jaar cel voor geldschieter voetbalclub OFC*. Geraadpleegd op 30 mei 2019, via <https://www.parool.nl/amsterdam/om-half-jaar-cel-voor-geldschieter-voetbalclub-ofc~bb36cd865/>

Het Parool (2019, 13 april). *Spijtoptant Italiaanse maffia klapt uit school*. Geraadpleegd op 12 mei 2019, via <https://www.parool.nl/amsterdam/spijtoptant-italiaanse-maffia-klapt-uit-de-school~b281093b/>

Het Parool (2019, 23 april). Jaar cel voor Marwan K. van voetbalclub OFC voor witwassen. Geraadpleegd op 12 mei 2019, via <https://www.parool.nl/amsterdam/jaar-cel-voor-marwan-k-van-voetbalclub-ofc-voor-witwassen~b5d53cf5/>

Het Parool (2019, 23 mei). *2,5 en 4 jaar cel voor drugsvondst in woning in West*. Geraadpleegd op 30 mei 2019, via <https://www.parool.nl/amsterdam/2-5-en-4-jaar-cel-voor-drugsvondst-in-woning-in-west~be3b3f36/>

Politie Amsterdam (zonder jaargang), *Cocainehandel en zijn ondermijnende effecten in Amsterdam*, Amsterdam: X.

Politie Amsterdam/DRIO/Analyse en Onderzoek (2019). *Trendbeeld 2019. Voorbij de cijfers: de blik van de veiligheidsprofessionals*, Amsterdam: X.

Politie.nl (2019, 8 april). *Minder hennepkwekerijen ontmanteld*. Geraadpleegd op 30 mei 2019, via <https://www.politie.nl/nieuws/2019/april/8/minder-hennepkwekerijen-ontmanteld.html>

Projectgroep Emergo (2011). *De gezamenlijke aanpak van de zware (georganiseerde) misdaad in het hart van Amsterdam*. Amsterdam: Boom Amsterdam

Projectgroep Cerca Trova (2016), *Cerca Trova, een analyse van de Italiaanse maffia in Nederland*, Den Haag: auteur

Projectgroep IJgeld (2019). *Pilot Onderhandse Leningen. Een onderzoek naar investeringen in de Amsterdamse horeca door middel van onderhandse financiering*. Amsterdam: auteur

Rekenkamer Metropool Amsterdam (2018). *Project 1012: Onderzoeksrapport. Een onderzoek naar de aanpak van de Amsterdamse oude Binnenstad*. Amsterdam: Auteur.

RIEC Amsterdam Amstelland (zonder jaargang.) *Hennepscan Amstelland-gemeenten, Aard en omvang van de hennepsteelt in de Amstellandgemeenten in de periode 2011-2015, Ondermijningsbeeld, versie 1.0*, Amsterdam.: X.

Schilders, H. (2019). *Maatschappelijke schade*, ongepubliceerde notitie, Tilburg.

SEO Economisch Onderzoek (2017). *De impact van de bezoekerseconomie op Amsterdam*. Amsterdam: X.

Soudijn, M. (2013). Illegale geldverplaatsingen vanuit Nederland naar Columbia: een analyse van criminele administratieve gegevens, In: D. Boels, L. Bisschop, E. Kleemans en K. van de Vijver (red.), *Illegale en informele economie*. Maklu: Antwerpen/Apeldoorn, p. 241-265.

Tops, P. & Tromp, J. (2017). *De achterkant van Nederland. Hoe boven-en onderwereld verstregeld raken*. Amsterdam: Uitgeverij Balans.

Tops, P. en Tromp, J. (3 juni 2017) *Jongeren geronseld voor prostitutie of drugs-handel: hoe criminele bendes grip hebben op scholen in Nederland*, De Volkskrant.

Tops, P. (2018). *Een ongetemde buurt. Achterstand, ondernemingszin en criminaliteit in een volksbuurt*. Amsterdam: Uitgeverij Balans.

Tops, P., Van Valkenhoef, J., Van der Torre, E.J. & Van Spijk, L. (2018). *Waar een klein land groot in kan zijn, Nederland en synthetische drugs in de afgelopen vijftig jaar*. Den Haag: Boom-Criminologie (Politieacademiereeks).

Tops, P. en J. van Valkenhoef (2018). *Interview ten behoeve van onderzoek synthetische drugs*, Apeldoorn (intern en vertrouwelijk).

Trimbos-instituut (2019, 14 maart). *Rioolwateranalyses drugs in 73 Europese steden in 20 EU landen: wat zeggen de cijfers?* Geraadpleegd op 30 mei 2019, via <https://www.trimbos.nl/actueel/nieuws/bericht/rioolwateranalyses-drugs-in-73-europese-steden-in-20-eu-landen-wat-zeggen-de-cijfers>

Unger, B., Ferwerda, J., Koetsier, I., Gjoleka, B., Van Saase, A., Slot, B., De Swart, L. (2018). *Aard en omvang van criminele bestedingen. Eindrapportage*. Utrecht: Universiteit Utrecht- Faculteit Recht, Economie Bestuur en Organisatie (REBO).

Vice.com (2015, 27 maart). *Een Amsterdamse straatdealer vertelt over veertig jaar drugscene*. Geraadpleegd op 30 mei 2019, via <https://www.vice.com/nl/article/gq4emy/een-amsterdamse-staatdealer-vertelt-over-veertig-jaar-drugscene-261>

Vugts, P. (2014), *Doorgeschoten, de nieuwe generatie onstuitbare criminelen*, Amsterdam: Uitgeverij de Kring

Vugts, P. (2017). *Afrekeningen. De onderwereldoorlog op straat en in de rechtszaal*. Amsterdam: Uitgeverij de Kring.

WODC (2016). *Drugs in cijfers. Naar een manier om landelijke cijfers te verkrijgen over in beslag genomen drugs in Nederland*. Den Haag: WODC.

WODC & Trimbos-instituut (2019). *Nationale Drug Monitor. Jaarbericht 2018*. Geraadpleegd op 30 mei, via <https://www.trimbos.nl/aanbod/webwinkel/product/af1643-jaarbericht-nationale-drug-monitor-2018>

Verantwoording

Het verkennend onderzoek is verricht op verzoek van het Amsterdamse stadsbestuur in de periode van december 2018 tot juni 2019. De onderzoekers hebben de vrije hand gehad. Afgesproken is dat het rapport openbaar wordt.

Voor het verkennend onderzoek zijn 43 gesprekken gevoerd met een groot aantal betrokkenen uit Amsterdam; in totaal hebben wij 64 mensen gesproken. Zij worden in het rapport niet met naam en toenaam geciteerd.

De achtergrond van onze gesprekspartners is:

Gemeente Amsterdam: 18

Openbaar Ministerie: 7

Politie: 10

Overig overheid: 9

Maatschappelijke organisaties, burgers en bedrijven: 20

Pieter Tops, bestuurskundige, en Jan Tromp, journalist, deden op verzoek van het Amsterdams gemeentebestuur verkennend onderzoek naar drugsgerelateerde criminaliteit in de hoofdstad. Eerder schreven zij het boek *De achterkant van Nederland*, over de verstrengeling van onder- en bovenwereld. Uit hun Amsterdamse bevindingen:

‘Wat het Amsterdamse beleid vooral nodig heeft is een lange adem. Terugdringing van de drugs-criminaliteit vergt een collectief bewustzijn van het vraagstuk over een langere periode. Voor een succesvolle aanpak is *Ausdauer* nodig - een vermogen om in gang gezette ontwikkelingen en maatregelen voor een periode van tenminste tien tot vijftien jaar vol te houden.

‘Een *laissez-faire* houding onderkent onvoldoende de funeste effecten van de enorme financiële belangen in de drugsbusiness. Amsterdam heeft ruim baan gemaakt voor een Drug Pride, een bonte optocht van hele en halve drugscriminelen, een penoze van scharrelaars en profiteurs, van bemiddelaars en afpersers, van dubieuze notarissen en makelaars, van crimineel voetvolk als scooterrijdertjes en taxichauffeurs èn niet in de laatste plaats van jeugdige koeriers met een waarachtig carrièreperspectief: liquidatie *as a service*.

‘Het is zaak dat mensen zich achter de oren gaan krabben over deze donkere kant van hun vrijmoedige stad.’